

Konstans kihívások és változó
megoldási kísérletek a nők
sportjában

Dr. Gál Andrea

TESTNEVELÉSI EGYETEM

Budapest
2018

Konstans kihívások és változó
megoldási kísérletek a nők
sportjában

Dr. Gál Andrea

TESTNEVELÉSI EGYETEM

Budapest
2018

A Habilitációs Bizottság elnöke:
Prof. Dr. Koller Ákos
egyetemi tanár

A Sporttal Kapcsolatos Társadalomtudományi Munkabizottság
vezetője:
Földesiné Dr. Szabó Gyöngyi
egyetemi tanár, professor emerita

Szakmai bírálók:
dr. habil. Rétsági Erzsébet
c. egyetemi tanár (Pécsi Tudományegyetem)
dr. habil. Vingender István
főiskolai tanár (Semmelweis Egyetem)

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés: A nők és a sport kutatásának tudománytörténeti háttere	7
2. A nők sportjának szociológiai szempontú megközelítése	11
3. A nők sportjának problématerképe, a kihívások konceptualizációja	14
4. A női sport kutatási dimenzióiban végzett tudományos tevékenység eredményei.....	19
4.1 A nők sportban való részvétele	19
4.2 A női sport médiareprezentációja, a sportolónők jelenléte a sport-médiában	25
4.3 A nők részesedése a döntéshozatalban a sport területén.....	26
4.4 Speciális társadalmi csoportok esélyei a nők sportjában.....	27
5. Legfontosabb kutatási megállapításaim.....	30
Felhasznált irodalom.....	32

1. Bevezetés: A nők és a sport kutatásának tudománytörténeti háttere

A nemek viszonyrendszerének problematikája a 19. század végén, az első feminista hullámhoz köthető mozgalmak és elméletek megjelenésével került felszínre - mindaddig a háztartásokban feleségként, anyaként tevékenykedő nők tulajdonképpen láthatatlanok voltak a társadalomtudományok számára, hiszen a közélet különböző területeit kizárólagosan a férfiak irányították és dominálták. Korábban a történetírás és a szociológia művelői, ha érintették is a nemek helyzetét, azt elsősorban a férfiak oldaláról tanulmányozták, a nők másodrendűségét pedig általános érvényűnek vették – kivételt jelentett ez alól a gyermekek világrahozatala és ellátása. A 20. század politikai, jogi, gazdasági és társadalmi változásainak hatására aztán a hagyományos női szerepek mellé beléptek azok új, modern formái is. A nők számára a tradicionális feladatokon túl megnyílt az oktatás, s ezáltal a jövedelemszerző munka szélesebb világa, a vezetői, döntéshozói pozíciók elérésének lehetősége, a szabadidős tevékenységek bővebb spektruma, és nem utolsósorban a sport területe is. A szerepváltozások fokozatosan magukkal vonták a nőiesség és a férfiasság koncepcióinak átalakulását, illetve ráirányították a figyelmet a nemi egyenlőtlenségek, valamint az esélyegyenlőtlenség jelenségére, mint kutatási területekre. Mindez, valamint a feminizmus második hulláma életre hívott egy új irányzatot a tudomány területén, a gender studies-t, melynek képviselői elsősorban a nemek viszonyának leírására és az azok hátterében húzódó problémák feltárására törekedtek, emellett válaszokat és megoldási lehetőségeket kerestek a férfi-női egyenlőtlenséggel kapcsolatosan felmerült kérdésekre. Amint Takács (2006:109) írja, „A társadalmi nemek tudománya amolyan »posztdiszziplináris diszciplína«, amelynek tágabb keretében jól megférnek egymással az esetleg nagyon különbözőnek tűnő témák, módszerek és látásmódok”. A gender-szemlélet kezdetét leginkább a francia egzisztencialista író, Simone de Beauvoir 1949-ben megjelent, *A második nem* című művéhez kötik, melyben a szerző a társadalom női létre gyakorolt determináló hatását a következő, elhíresült kijelentésében összegezte: „Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik” (Beauvoir, 1969:197).

A női szerep változásának tanulmányozásában elsősorban a történelem, a pszichológia és a szociológia képviselői vették ki a részüket, ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról a tényről, hogy maga a jelenség hátterében elsősorban az orvostudomány fejlődése állt. A biológiai esszencializmus, vagyis a tőlünk független, biológia adottságok – köztük a nem – megváltoztathatatlanságról és a társadalmi-kulturális szerepekre ható, determináló erejéről alkotott elképzelések ugyanis egy új irányt vehettek a férfiak és nők genetikai, valamint fiziológiás különbségeinek egyre pontosabb feltérképezésével. A feministák is ennek köszönhetően kérdőjelezhették meg azt a leegyszerűsítést, hogy a nemi szerepek, és azon keresztül a nemek közötti egyenlőtlenségek társadalmi kondicionálásának egyszerűen természeti meghatározói vannak (Sullerot, 1983). A későbbiekben aztán, amikor a nők tevékenységében egyre inkább csökkent a házimunka gazdasági értéke és ezzel párhuzamosan egyre inkább nőtt a társadalmi szerepvállalásuk, a kritikai hangsúly arra tevődött át, hogy a szerepek azonossága nem jelent feltétlenül egyenlő státust és hatalmat is a két nem számára. A feminizmus különböző irányzatait (liberális, marxista, radikális, szocialista) képviselő szociológusok a saját elméleti kereteikbe ágyazva vizsgálták és vizsgálják mind a mai napig a két nem

viszonyrendszerét. Ugyanakkor elsősorban a pszichológia, illetve a szociálpszichológia tudományából érkező szakemberek végeznek olyan, a különböző társadalmi kategóriák (mint pl. férfi-nő, vagy fehérbőrű-színesbőrű) közötti különbségekre fókuszáló kutatásokat, amelyek keretében az egyenlőtlenségek eredetét a biológiai, vagy a szocializációs eltérések mentén magyarázzák (Hall, 1996). Napjainkra az egyre népszerűbbé váló gender-irányzat egy igazi multidiszciplináris területté fejlődött a nemzetközi tudományos világban, felvonultatva a férfikutatások növekvő volumenét is.

Miközben az 1960-as évek második felétől a nyugati országokban egyre népszerűbbé vált a nemek helyzetének kutatása, hazánkban az államszocialista rendszer ideológia korlátozása, esetenként tiltása miatt – 1950-es években a szociológia, mint tudomány művelése nem volt engedélyezett – törvényszerű volt a lemaradásunk e területen. A mindennapi életet befolyásoló politikai, gazdasági és kulturális tényezők ugyanis magára a tudományok működésére is hatással vannak, determinálva azokat a lehetőségeket, korlátokat, célokat és elvárásokat, amelyek mentén művelőik tudományos tevékenységüket kifejtetik. A politikai rezsim enyhülésekor, az 1960-as évek első felében azonban újraindulhattak a különböző szakterületek, így – bizonyos tabutémák kivételével – lehetővé vált a társadalmi jelenségek empirikus vizsgálata. Ezek közül az elsők szinte valamennyi szocialista országban az életmód körében folytak (Machin, 1975). A Szalai Sándor vezette, nemzetközi összehasonlító időmérleg-kutatás, mely a lakosság napi tevékenységrendszerét és időbeosztását elemezte 12 országban, köztük hazánkban, értelemszerűen kitért az ezekben tapasztalható nemi különbségekre, de kifejezetten a nőkre csak a gyermeknevelés és a házimunka aspektusaiban fókuszált (Szalai, 1978). A kor specifikusan nőkkel foglalkozó szakirodalmából meg kell említeni Turgonyi és Ferge 1967-es munkáját, mely – kapcsolódva az életmód-kutatások vonalához – az iparban dolgozó nők munka- és életkörülményeit elemezte. Az 1970-es évek egyik releváns irodalmi terméke volt Sulyok Katalin: *Egy ország gyesein* című könyve, amely nem is tudományos értéke, sokkal inkább központi témája miatt köthető a nők helyzetének problematikájához. A riportkötet ugyanis arra kereste a választ, hogy mit is jelentett a többéves otthonlét a nőknek, a családoknak, a munkahelyeknek, vagyis miként értékelhető a gyese: mint óriási, a világon egyedülálló vívmány, és/vagy mint egy pofon a női egyenjogúságnak.

A Magyar Tudomány folyóirat 1984. évi 2. számát teljes egészében a nőknek szentelte Hiedelmek, tények, távlatok címmel. A kiadványban lévő tanulmányok egy része a nők és a férfiak közötti biológiai, pszichikai és társadalmi különbségeinek vázolására, valamint a biológiai és a társadalmi meghatározottság kölcsönhatásainak elemzésére vállalkozott (Czeizel, 1988; Csaba, 1988, Ferge, 1988). A cikkek másik csoportja a női szerepek és a női foglalkoztatás társadalmi feltételeivel és következményeivel, valamint az egyenjogúság értelmezésével foglalkozott (Koncz, 1988; Molnárné, 1988). Már ebben a kiadványban is olvasható annak a H. Sas Juditnak az emancipációról szóló írása, aki ugyanebben az évben megjelentette a *Nőies nők és férfias férfiak* című könyvét, melyben a köztudatban létező nemi sztereotípiák eredetét és szocializációját vette górcső alá. Szintén 1988-ban született meg Hernádi Mikós kötete *Nemek és igenek* címmel, amely, mint az alcíméből kiderül, a feminizmus vitaanyagára épült, s ennek keretében egyebek mellett a nemi szereposztást, valamint a férfiak és nők közötti munkamegosztást is tárgyalta.

A hazai szakirodalmi paletta szűkössége nem meglepő, ha visszatekintünk azokra a társadalmi-politikai viszonyokra, amelyek erősen hatottak a nőmozgalmak működésére és hatékonyságára. Hazánkban a feminizmus szervezeti kezdetei egészen a 20. század elejéig nyúlnak vissza, hiszen a Feministák Egyesülete 1904-ben alakult meg, de már ezt megelőzően is működtek – egészen szép számban – nőegyletek. Ezek a nők választójoga és előttük az egyetemek korlátozás nélküli megnyitása mellett a gyermeknevelési pótlék szabályozásáért, a családjog megreformálásáért, a nemek közötti diszkrimináció megszüntetéséért is küzdöttek, egészen a II. világháború kezdetéig, amikor is betiltották a Feministák Egyesületének működését. Az államszocialista rendszerben – miután a nők 1945-ben elnyerték az általános választójogot, az 1949-ben elfogadott XLIII. tc. pedig deklarálta a nők egyenjogúságát – a civil szerveződés ellehetetlenítésével a nőkérdést és az emancipáció ügyét is „átvette” a politika. Mindez a feminizmus működésnek folytonosságát hosszú évtizedekre megszakította.

Míg a nyugati országokban az 1960-as évektől egyre sokasodtak a nemek viszonyrendszerére fókuszáló elemzések, Magyarországon a gender-kutatások igazából csak az 1989-1990-es politikai és gazdasági rendszerváltozás után indulhattak meg nagyobb volumenben. A vizsgált dimenziók között megtalálhatók a társadalmi nemek konstrukciójának „előzményei”, úgymint a szocializáció folyamata (Somlai, 1997; Ranschburg, 2003), a nemi szerepek, a nemi identitás és a sztereotípiák kérdésköre (Buda, 1998; Somlai, 1997; Pongráczné, 2005; Rosta és Ádám, 2014), illetve olyan, hasonlóan interdiszciplináris témák, mint a nők munkaerő-piaci helyzete (Nagy, 2009), közéleti részvétele (Ilonszki, 2008), vagy a nők elleni erőszak előfordulása (Tóth, 2003). A feminizmus 1990-ben, a Feminista Hálózat megalakulásával szervezetileg újraindult, és bár a mozgalom aktivitása jól manifesztálódott olyan társadalmi kérdések vitájában, mint az abortusz szigorítása, vagy a családon belüli erőszak megfékezése, a nőmozgalmaknak mégsem sikerült ezidáig igazi áttörést elérniük hazánkban. Azok a munkák, amelyek tudományos igénnyel elemezik a nők helyzetét egy olyan speciális alrendszerben, mint a sport, sokkal inkább a sporttudomány, mintsem a feminista irányzat képviselőinek körében születtek.

A sporttudomány olyan, különböző természet- vagy társadalomtudományos aspektusú szubdiszciplínákból (sportélettan, sportpszichológia, sportfilozófia, sportpedagógia sportszociológia stb.), álló terület, amelynek tárgya az emberi-fizikai teljesítmény fokozása, valamint a sport, mint kulturális jelenség vizsgálata. A sportszociológia, mely egyben a szociológia sporttal foglalkozó szakága, a 20. század derekán vált önálló tudománnyá, és elsősorban azokra a jelenségekre fókuszál, amelyek ebben az alrendszerben mintegy leképezik a szélesebb társadalmi viszonyokat. A diszciplína születésének időszakában a világban másfajta egyenlőtlenségek domináltak, mint napjainkban: a jelenkori globális falu helyett a hidegháború és egy képletes vasfüggöny osztotta kétfelé a világot. A sportszociológia kialakulásának esélyei teljesen eltérők voltak a kétpólusú világ két részén, a Szovjetunióban és az USA-ban, valamint csatlós államaikban. A sport mindkét rendszerben elég fontos volt ahhoz, hogy elvileg felkelthette volna a szociológia érdeklődését, de a szociológia státusa között ég és föld volt a különbség a két póluson: a Nyugati Blokkban elismert diszciplína volt, a Keleti Blokkban viszont, Lengyelországot kivéve, sokáig tiltották a „burzsoá áltudomány” művelését (Földesi 2000). A magyar sportszociológia létrejöttében és fejlődésében meghatározó szerepe

volt annak a körülménynek is, hogy a korabeli szociológia nem tartotta a sportot elég komoly vizsgálati területnek, ezért sokáig nem vállalta fel a „parental discipline” szerepét. Ugyanakkor a hivatalos kultúrpolitika sem tekintette a szociológia részének ezt a szakágat, ami, részben ennek következtében, kívül maradt az érdeklődési körén. A negligálásához emellett az is hozzájárult, hogy politikai deklarációkban a sportot ugyan az egyetemes kultúra szerves részeként definiálták, a gyakorlatban azonban csak az elitkultúrát tartották értéktermelőnek, a sportot az informálisan lebecsült tömegkultúrához sorolták (Földesiné, Gál és Dóczy, 2016). A sportszociológia fejlődése így nem volt egyenletes és töretlen, hiszen műveléséhez hol kedvezőtlen, hol kedvezőbb körülményeket teremtettek az említett politikai feltételek. Pedig hazánkban a sport szociológiai megközelítésből történő vizsgálatához mindenkor jó alapot adhatott (volna) gazdag sporthagyományunk és nemzetközileg is elismert versenysportunk. Ráadásul a sportszociológusok első generációja valójában nem is igen adott okot a tiltásra: a kezdeményezők, a haladó szellemű marxista filozófusok és történészek nem a történelmi materializmus helyett, hanem amellett próbálkoztak a marxistának titulált szociológiai megközelítéssel. Legjobbjaikat már az 1960-as évek közepétől foglalkoztatták a sportszociológiai kutatások problémái (Schiller, 1965), és adalékokat szolgáltattak a szakág hazai alapvetéséhez (Kun, 1967). Schiller János úttörő szerepe a sportszociológia meghonosításában oly módon is megnyilvánult, hogy a Testnevelési Főiskolán megteremtette az első sportszociológiai műhelyt (Takács, 1969; Szlatényi, 1972). Mivel a sportirányítás elsősorban a sporteredmények növelését várta el a tudománytól, kezdetben a kutatók többsége az élsportra fókuszált. Amint Schiller (1978) írja, az elkövetkező időszakban a kutatástechnika modernizálódása (és módszertani szakemberek bevonása) nemcsak az empirikus vizsgálatok precizitását fokozta, hanem a kapott eredmények közlését is plasztikussá, közérthetővé tette. Bár voltak olyan témák, amelyeket a polgári sportszociológia a nyugati országokban folyamatosan elemzett, hazánkban azonban tabunak számítottak (mint például a társadalmi egyenlőtlenségek, vagy a devianciák), a kutatási témák mégis egyre bővültek. A különböző társadalmi csoportok, köztük a nők sportban való részvételét, a sport iránti igény kialakulásának törvényszerűségeit már ekkor elkezdtek itthon is vizsgálni (Takács, 1974; Laki és Újvári, 1981), érdemes azonban megemlíteni, hogy ezek a kérdések elsősorban a sport társadalomtudományi háttere iránt érdeklődő sportszakemberek (testnevelők, edzők) figyelmét keltették fel. S bár a sportszociológusok következő generációinak azonban már lehetősége nyílt arra, hogy egyetemi szinten sajátítsa el az alaptudományt, a sportra vonatkozó speciális ismeretek körét viszont még mindig erőteljesen korlátozta az elérhető szakirodalom hiánya.

1989-1990-ben a kelet-közép-európai országokban, köztük Magyarországon is megtörtént a politikai és gazdasági rendszerváltás, amely egyes társadalmi alrendszerekben radikális, míg máshol kevésbé mélyreható változásokat okozott. A tudományok, így a szociológia területén is új lehetőségek nyíltak, a kutatási területek és témák megválasztását, az elméletalkotást nem korlátozta többé az uralkodó ideológia, a tudósok végre minden tekintetben szabadabban kapcsolódhattak be a nemzetközi tudományos életbe. Azon szociológusok, akik elsősorban a feminista megközelítéssel és/vagy a gender irányzattal szimpatizáltak, főként a nők munkaerő-piaci helyzetére, a vezetői pozíciókba kerülés esélyeire, a közéletben és a döntéshozatalban való részvételére, valamint a családban betöltött szerepek és a munkamegosztás változásaira fókuszáltak. A sportszociológiai kutatások gender irányvonala pedig, elsősorban a nyugati országok feminista szerzőinek kritikai

elemzéseiből kiindulva, megkezdte a nők sportban elfoglalt helyzetének feltérképezését. Ebben nagy segítséget nyújtottak azok, az immár könnyen elérhető nemzetközi szakirodalmi források, illetve több ország szakembereinek részvételével zajló projektek, amelyek új információkat nyújtottak a vizsgálati területekről és az adekvát kutatási metodikákról.

2. A nők sportjának szociológiai szempontú megközelítése

A 20. század első évtizedei döntő jelentőséggel bírtak a sport fejlődésében és a nemekkel kapcsolatos ideológiák alakulásában is. A modern sport, miközben társadalmi funkció gyarapodtak, egyre nagyobb teret engedett a férfiak részvételének mind a sportágak számát, mint a versenyzési lehetőségeket tekintve. Ugyanakkor, mivel az ókori olimpiai játékok hagyományait a 19. század végén felélesztő Pierre de Coubertin úgy gondolta, hogy a versenyzés csak a férfiaknak való, és így az első modern kori olimpián a nők legfeljebb nézőként jelenhettek meg, a nemi egyenlőtlenségek a kezdetektől látványosan jelen voltak.

Azok a nézetek, melyek szerint a nők gyengébb fizikai adottságaik, törekenységük miatt alkalmatlanok, de legalábbis alsóbbrendűek a sportban (kivéve a kevésbé megterhelő, könnyített, „lágyabb” mozgásokat), széles körben, és hosszú időn keresztül uralkodtak. Habár az 1900-as párizsi ötkarikás játékokon 24 sportágból ötben (golf, tenisz egyéni, tenisz csapat, krikett, vitorlázás vegyes szám) már indultak nők is – köszönhetően annak, hogy a helyi szervezőbizottság női versenyeket is beillesztettek a programba, a sokkal inkább a Világkiállítás, vagy a vakációjuk kapcsán ott tartózkodó hölgyek némelyike pedig részt vett ezeken –, az igazi áttörés még évtizedekig váratott magára. A nők sportbeli lehetőségeinek kiterjesztéséért folytatott küzdelemről számos sporttörténeti munka értekezik, melyek azonban a tények ismertetésén túl kritikai analízisre természetesen nem vállalkoztak.

A sportra, mint hagyományosan patriarchális területre azért fordítottak sokáig meglehetősen kevés figyelmet, mert itt a férfifölény az idők folyamán tulajdonképpen evidenciaként volt jelen. A jelenség hátterét jól érzékeltetik azok, a férfi identitás kialakulásának történetét feldolgozó munkák (pl. Mosse: *A férfiaságnak tüköre* vagy Hadas: *A férfiaság kódjai* című könyve), melyek, ha nem is elsődleges, de mindenképpen kiemelkedő jelentőséget tulajdonítottak a sportnak a férfiaság megalkotásában és újratermelésében. A fizikai erő, a testi szépség, a testtartás és az állóképesség – melyeket csak rendszeres testmozgás útján szerezhetett meg az egyén – már az ókori társadalmakban is nagy szerepet játszott a férfiak státuszának meghatározásában; messzire nyúlnak hát vissza a kapcsolódás gyökerei. Angliában, a modern sport szülőhazájában a csapatsportokban fedezték fel a férfiaság tökéletesítésének útját, egyre inkább a szervezett sportolás lett a férfieszmény alakítója, s itt a test edzéséhez hozzákapcsolódott az igazság eszménye, valamint a fair play szelleme. A sport sokáig egyike volt tehát a férfiaknak fenntartott területeknek, és egyben színtere lett a férfidentitás újratermelésének és megerősítésének.

A nemek helyzetének szociológiai szempontú elemzése a sport vonatkozásában tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor az 1960-as években megjelentek az első írások a nők egyenlőtlen

helyzetéről ezen, a tradicionálisan férfiuralom alatt álló területen¹. Ekkorra kezdtek a nők olyan mértékben behatolni a sport világába, hogy azzal egy mindaddig megkérdőjelezhetetlenül maszkulinnak tartott társadalmi alrendszer formáltak binárisá. A „gyengébbik nem” megjelenése és helytállása, majd egyre nagyobb arányú részvétele a verseny- és szabadidősportban markánsan jelezte azt a változást, amely a nők társadalmi tevékenység-tartományának kiszélesedésében zajlott – bár utóbbi egyben feltétele is volt a jelzett sportbéli folyamatoknak. Mindez fontos szerepet játszott a nemi sztereotípiák és főleg a nőiesség koncepciójának módosulásában, hiszen a „gyengébbik nem” a sporttereken „férfimunkát” végzett. Éppen ezért is, az ebben az időszakban született tanulmányok egy része éppen annak bizonyítására törekedett, hogy a sport nem változtatja maszkulinná a nőket, vagyis érintetlenül hagyja a nemi identitást (Hall, 2002). A folyamat elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban volt intenzív, ahol a tradicionális felfogású testnevelők vagy szociológusok, bár nem kérdőjelezték meg azokat az ideológiákat és társadalmi gyakorlatokat, amelyek fenntartották a nemek közötti egyenlőtlenségeket ebben az alrendszerben, mégis tárgyalták a női sport fejlesztésének lehetőségeit. A sporttal foglalkozó szociológusok azon köre viszont, akik kritikai megközelítéssel tárgyalták a női sport alsóbbrendűségét, nemcsak felhívták a figyelmet a társadalomban uralkodó, olyan nézetekre (rasszizmus, ageizmus, szexizmus stb), amelyek bizonyos társadalmi csoportokat hátrányos helyzetbe hoztak, hanem ezek feloldására javaslatokat is tettek (Costa és Guthrie, 1994).

Ide tartozott az USA-beli Iowa egyetemen testnevelő tanárként dolgozó Eleanor Metheny, aki 1965-ben publikálta *„A sport- és táncmozgalmak konnotációi”* című munkáját, melyben a nőket a teljes körű, jelentőségteljes sporttevékenységtől távol tartó ideológiákat értékelte. Számos olyan elméleti megfontolás forrása ugyanis körül még mindig a nők sportolását, amelyek egyrészt természettudományi, másrészt társadalomtudományi szemszögből tartották károsnak a „gyengébbik nem” esetében a sportot. Előbbiek elsősorban arra hivatkoztak, hogy az erős fizikai megterhelés nem való a női szervezetnek, abban károsodásokat okozhat, mely a termékenységet is veszélyezteti. Utóbbiak pedig ehhez kapcsolódóan a sportolás rovására írták, hogy a nők általa nem lesznek képesek megfelelni eredendő feladatuknak, a gyermekszülésnek, és más társadalmi szerepüktől is elvonja őket a testmozgásra, versengésre fordított idő és figyelem.

Metheny ugyanakkor azon elméleti szakemberek közé sorolható, akik elsőként foglalkoztak a sportbéli lehetőségekre ható nemi sztereotípiákkal. 1965-ös, klasszikus analizisében a sportágakat három csoportba osztotta aszerint, hogy jellegüknek köszönhetően mennyire megfelelők, vagy éppen nem elfogadhatók a nők számára. Utóbbiba azok tartoztak, melyekben közvetlen fizikai kontaktus van az ellenfelek között, úgymint a labdarúgás, vagy a küzdősportok. Szintén ide sorolta azokat a sportokat, melyek esetében nagy súlyú tárgyakat kell mozgatni, vagyis melyek a test erejét intenzíven igénybe veszik. Ilyen sportág például a súlyemelés. Emellett nem tartotta elfogadhatónak a nők számára a hosszú távú folyamatos megterhelést, mely például a maratoni futóknál, a sífutóknál, stb. jelentkezik. A semleges kategóriába kerültek azok a sportok, melyeknél a mozgatott tárgy súlya közepes, nem igényel nagyobb erő kifejtést, illetve azok a sportágak, ahol

¹ Amint Dworkin és Messner (2002: 19) megjegyzi, némiképpen ironikus, hogy éppen a férfiaság rekonstrukciójában fontos szerepet játszó sport lett a kritikai feministák gender-diskurzusainak egyik fő terepe.

az ellenfelek között a testi kontaktust a játékszabályok tiltják (például a kosárlabda). A kifejezetten nőknek megfelelő sportágak kategóriájába ugyanakkor azok tartoztak, ahol a sporteszközök súlya könnyű, mérete kicsi (gerelyhajítás, tenisz, stb.), vagy a női test esztétikai élményt nyújt a nézőnek (ritmikus gimnasztika, szinkronúszás, stb). Metheny ide sorolta még azokat a sportokat, melyeknél a fizikai kontaktus lehetetlen, mivel háló választja el egymástól az ellenfeleket (tollaslabda, röplabda, tenisz, stb) illetve, melyek ízületi mozgékonyt, hajlékonyt igényelnek (magasugrás, stb). Egyértelmű, hogy a sportági jellegzetességek erős párhuzamot mutattak a nemi sztereotípiákkal.

Az első, igazán szociológiai megközelítésű elemzések a nők sportjáról valójában az 1970-es évekre datálhatók, amikor is főként női szociológusok (Dorothy Smith, Marcis Millmann), illetve sportszociológus nők (Ann Hall, Susan Birrell, Nancy Theberge) koncentráltak a sportra, mint az androcentrikus egyenlőtlenségek egyik terepére. A kutatott aspektusok között megjelent a sportra, illetve a sporton keresztüli szocializáció folyamata (Greendorfer, 1978; Snyder és Spreitzer, 1976), a sportolói és az iskolai karrier összefüggései (Hanks, 1979), vagy a sportolás attitűdformáló szerepe a lányok, asszonyok körében (Loy, Birrell és Rose, 1976). Ebben az évtizedben kezdett megerősödni a tradicionális szociológiát a valós társadalmi élet működésének leegyszerűsített felfogásával és modellezésével vádoló kritikai kultúrakutatás is. Képviselői abból az alapfelfogásból indultak ki, hogy a mindennapi élet egy rendkívül komplex terepe a különböző értékek, jelentések és ideológiák versengésének, és ezek a különböző kulturális jelenségekben, gyakorlatokban – köztük a sportban – zajlanak (Donnelly, 1988). Következésképpen a sport sem mindössze tükrözi a társadalomnak, hanem maga is aktívan hozzájárul a társadalmi csoportok hatalmi viszonyainak konzerválásához, vagy éppen megváltozásához. A kritikai kultúrakutatók a sportra egy olyan területként tekintettek, melyben a patriarchizmus ideológiája egy állandó és magától értetődő férfiuralmat tart fent.

Valójában a modern sport szerepét a férfihegemónia konzerválásában egészen az 1980-as évekig csak néhány feminista szerző kérdőjelezte meg, s mivel őket is elsősorban a sport területén meglévő diszkrimináció érdekelte, nem próbálták meg elméletileg tisztázni a sportban, illetve a sporton keresztül érvényesülő férfiuralom formáit és annak változásait. Ráműtötték azonban arra, hogy bár a két nem hatalmi viszonyának kulturális, és nem biológiai eredete van, a sport mégis a nők gyengébb fizikai felépítését és erejét kihangsúlyozva a nemi sztereotipizálás során a férfiak társadalmi felsőbbrendűségének eszméjét konstruálja és legitimizálja (Birrell és Theberg, 1989). A férfiak erőfölényének hangsúlyozása így meglátásuk szerint a nők sportra való alkalmatlanságára is utal. Ennek alapján a sportolást a "férfiasság utolsó bástyájának" tekintették, mellyel a férfiak fenntartják a status quot (Messner és Sabo, 1990).

Az 1990-es évekre kialakultak, és napjainkban is beazonosíthatók azok az elemzési szintek, amelyek a sport és a társadalmi nem témakörében más és más megközelítést alkalmaznak, illetve eltérő tényekre és összefüggésekre kívánnak rámutatni. A már korábban említett, társadalmi kategóriákra fókuszáló kutatások (categoric studies) arra törekszenek, hogy empirikus úton és kvantitatív jelleggel írják le a két nem sportban való részvételi arányai, képességeik teljesítményük közötti különbségeket, mindezt a biológia és a szocializációs eltérésekkel magyarázva. Az ún. disztributív

vizsgálatok (distributive studies) a különböző lehetőségek és források nemek közötti megoszlására koncentrálnak, úgymint a sporthoz való hozzáférés, a versenyzési lehetőségek, a sportbeli pozíciók (edzők, adminisztratív munkakörökben vagy vezetői pozícióban dolgozók), jövedelmi különbségek, szponzori támogatások stb. A harmadik szintet azok az elemzések alkotják, amelyek a különböző társadalmi csoportok viszonyrendszeréből, hatalommegoszlásából indulnak ki (relational analyses). Alapfeltevésük, hogy a sport is egy olyan történelmileg kialakult és társadalmilag konstruált jelenség, mely mindig az éppen uralmon lévő csoportok érdeklődését és szükségleteit elégíti ki, így tulajdonképpen a hatalmi viszonyok kulturális reprezentációjának is tekinthető.

Az utóbbi évtizedekben különösen az utóbbi két megközelítési forma vált népszerűvé a sporttal foglalkozó szociológusok körében. Ezek keretében a kutatások a nemek közötti egyenlőtlenségek olyan dimenzióiban azonosították be világszerte a nők hátrányát, mint a sportolás lehetőségei annak különböző területein (a közoktatási intézményekben, egyetemeken, sportklubokban, a szabadidő- és versenysportban), az elérhető források allokációja, az erkölcsi és anyagi elismerés mértéke, a vezetői és egyéb (edző, sportoktató, menedzser stb.) pozíciókba való kerülés a sport intézményrendszerében, vagy a médiaprezentáció mennyiségi és minőségi jellemzői. Az esélyegyenlőtlenség problematikája a különböző társadalmi csoportok, így a kisebbségek, az idősek vagy a fogyatékossgal élők sportbeli lehetőségeinek vizsgálatai kapcsán is fókuszpontba került, mely egyben kiindulópontot is jelent a nemek helyzetének még szofisztikáltabb elemzéséhez.

3. A nők sportjának problématerképe, a kihívások konceptualizációja

A nemek és a sport viszonyának, azon belül a női sport helyzetének elemzése nehéz és összetett feladat, különösen akkor, ha nemcsak egy keresztmetszeti képet kívánunk adni a területről, hanem egyben a gócpontok, és az ezeken átvezető tendenciák kimutatására is vállalkozunk. A 20. század, mint intenzív, de nem egyenletes fejlődési időszak különböző társadalmi és kulturális környezetet teremtett a nők sportjához, nem is beszélve azokról a determináns tényezőkről, mint a gazdasági és politikai helyzet, vagy a vallási tradíciók. Mindezek nemcsak a sport aktuális szerepét, elfogadottságát és megítélését, de egyben a női és férfi szerepek tartalmát, a nőiesség és a férfiasság koncepcióját, valamint a nemek viszonyrendszerét is befolyásolták.

A női sport története valójában kihívások és azokra adott, többé vagy kevésbé hatékony válaszok sorozata. Ezek a kihívások egyrészt állandó jellegűek, hiszen a nők sportja az erőteljes fejlődése ellenére a legtöbb vonatkozásban napjainkra sem érte utol a férfiakét, másrészt azonban önmagukban is változtak és változnak, követve a fent említett szocio-kulturális környezet alakulását. Ugyanez igaz azokra a megoldási kísérletekre, amelyek alapját pedig maga a társadalmi fejlődés, pontosabban ennek figyelembevétele jelenti.

Kétségtelen, hogy mindezt a nők sportban való **részvételéhez** kapcsolódó kihívások változása érzékelteti a legjobban. A 20. század küszöbén a küzdelem azért zajlott, hogy a „gyengébb nem” beléphessen ebbe a maskulin territóriumba, amit főként azáltal sikerült az 1920-as években elérni,

hogy a nők saját sportszervezeteket hoztak létre a nemzeti és nemzetközi versenyzéslehetőségek megteremtése érdekében (Women's Swimming Association of New York, Federation Sportive Feminine Internationale /FSFI/). Ezzel párhuzamosan arra vonatkozóan is zajlott a vita, hogy milyen mozgásformákba kapcsolódhatnak be a nők – egyrészt az orvosi javallatok/ellenjavallatok, másrészt az illendőség és a sportra alkalmas öltözet kérdése befolyásolta a terjeszkedést. Az emancipáció, melynek köszönhetően a nyugati társadalmakban egyre aktívabb társadalmi életet élhettek a nők, a sportban is szélesebbre nyitotta a teret. A szabadidős testmozgás, amit már a 19. században is egyfajta gyógy Módként aposztrofáltak, a civilizációs ártalmak és a betegségek elleni védelem egyik jelentős eszközévé vált az idők során, népszerűsödését aztán az egészség- és szépségipar összefonódása is elősegítette. A versenysportban a résztvevők száma folyamatosan nőtt, csakúgy, mint az üzött sportágak spektruma, az igazi kihívást azonban évtizedeken keresztül az jelentette, hogy drasztikusan növekedhessen a sportoló nők aránya. Az Amerikai Egyesült Államokban a megoldást az ún. Title IX jelentette: a civilek jogairól szóló törvény 1972-es módosítása nagy (bár egyenetlen) hatással volt arra, hogy az oktatási intézmények sportpályáin a lányokat és nőket felszabadítsák a sportbeli diszkrimináció alól, és megváltozzon a nők és a sport kapcsolatáról kialakult, a terület fejlődését hátráltató társadalmi attitűd. A hidegháború, melynek az egyik legfontosabb eszköze az élsport lett, szintén hozzájárult ehhez a folyamathoz, hiszen a két világrendszer országainak küzdelmében a nőknek is fontos szerep jutott. Valójában azonban az 1980-as évektől nőtt ugrásszerűen a női résztvevők aránya az olimpiai játékokon, de még úgy is elmaradt a férfiakétól, hogy egyre több sportág kezdett kétneművé válni. Sőt, olyan tradicionálisan férfisportokban is megjelentek a nők az olimpiai játékokon, mint a kézilabda, a sportlövészet, később a judo és a labdarúgás, napjainkban pedig már a legkeményebbnek titulált sportágban, az ökölvívásban is versenyeznek a hölgyek. A nemek aránya fokozatosan kezdett a kiegyenlítés felé tendálni, a 2016-os játékokon már megközelítette az 50-50%-ot.

A nők sportban történő részvételét mindig is erősen determinálta az, hogy a sport intézményrendszerében a vezetői pozíciókat férfiak foglalták el. A már említett női sportszervezetek, illetve az ezeket irányító, a terület elismertetéséért küzdő kivételes személyiségek – mint pl. Alice Miliat, az FSFI elnöke – ezt felismerve arra törekedtek, hogy a nőknek beleszólást biztosítsanak részvételi lehetőségeik alakításában. A sport azonban a hatalomelosztást tekintve mindig is terepül szolgált a férfidominancia reprodukciójának, rendkívül csekély **részesedést** engedve a politikai, gazdasági és kulturális szempontból egyre fontosabb szerepet játszó alrendszerben a nőknek. Jól érzékelteti ezt az a tény, hogy az 1894-ben megalakult Nemzetközi Olimpiai Bizottságnak (IOC) közel 90 évvel később, az 1981-ben lettek a venezuelai *Flor Isava-Fonseca* és a finn Pirjo Häggman személyében első ízben női tagjai. 1990-ben Isava-Fonsecát az IOC vezetőségébe is beválasztották, és talán ennek az előrelépésnek is köszönhető a Bizottság egy évvel később hozott, történelmi jelentőségű döntése, mely szerint az olimpia műsorába bekerülő új sportágakban női versenyszámokat is kötelező rendezni. A nemzetközi szervezet később további lépéseket tett a nemi egyenlőtlenségek csökkentésének irányába azzal, hogy 1997-ben Anita L. DeFrantz kerülhetett alelnöki pozícióba, illetve, hogy a rendszeresen megrendezett IOC Nemzetközi Női Sport Konferenciákon ajánlásokat fogalmaztak meg a női vezetők arányának emelése céljából. Az alacsony részesedés a döntéshozatalban, mint probléma a hazai sportpolitikában is jelen volt, és a megoldást abban látták

a 2000 évi Sporttörvény megalkotói, hogy jogszabályt alkottak a női vezetők kvótájáról. Ennek kudarcát mi sem jelzi jobban, mint az, hogy a 2004-es, újraalkotott Sporttörvényből ez a passzus már kimaradt.

A vezetői pozíciókban tapasztalható nemi egyenlőtlenség csökkentése az Európai Unió számára is komoly kihívás, mivel egyrészt ebben látják a női sport további intenzív fejlődésének egyik akadályát. Az Európai Bizottság 2014-2017-es, sportra vonatkozó munkatervében azt fogalmazta meg célként, hogy legalább 40%-ban képviseljék magukat a nők a sportpolitikai döntéshozásban (EU Work Plan for Sport 2014-2017).

Az említett dokumentum a sportmédiá szerepére is kitér abban a vonatkozásban, hogy az intézménynek nagy jelentősége van női sport társadalmi támogatottságának növelésében, elsősorban azoknak a negatív előítéleteknek a tompításával, amelyek még napjainkban is gyakran manifesztálódnak a hétköznapi diskurzusokban. A tömegkommunikációs eszközök ugyanis – mint a modern társadalmi élet fontos szereplői – konzerválják, továbbítják, illetve önmaguk is formálják a fennálló normákat és értékeket, emellett a média általi reprezentáció és **jelenlét** nagyban meghatározza azt, a társadalom tagjai miképpen értékeli saját magukat, és hogyan tekintenek másokra (Dyer, 1993). Az identitások valójában a társadalom kommunikációs áramlataiból származnak, és a média ebbe „lövelli be” a megerősítésre váró koncepcióit. A nemi identitást tekintve is ez a helyzet; a nemek ábrázolása a különböző médiatermékekben irányjelzőként működik a férfiak és nők számára a megfelelő viselkedésformák elsajátításához. A nőiesség és a férfiasság konstrukciói a sportmédiában is alakulnak és cirkulálnak, sőt, ezek formálódásában nagy jelentőséget tulajdoníthatunk a sportoló nemek megjelenítésének. A sportolók médiajelenlétének vizsgálata az 1980-as évektől vált népszerűvé; ezek során a kutatók elsősorban kvantitatív, illetve kvalitatív tartalomelemzésekkel tárják fel azokat a dimenziókat, amelyek segítségével lehetővé válik a női sport és a média viszonyának gender szempontú elemzése, az egyenlőtlenségek kimutatása. Tártyai leginkább sajtótermékek, de egyre népszerűbbé az elektronikus média – leginkább a televízió - sporttartalmú műsorainak analízise is.

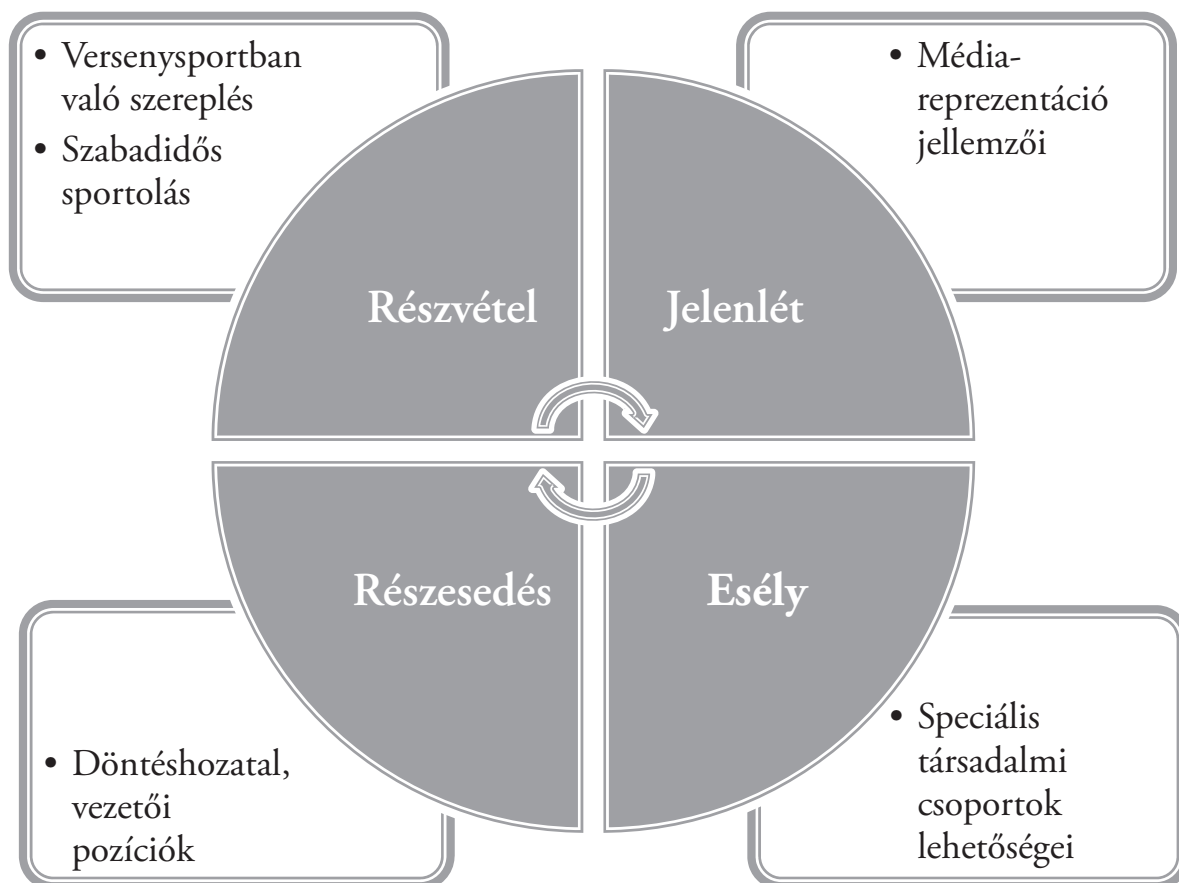
A kutatások, kritikai elemzések szerzői számos tekintetben azonos eredményekre jutottak a vizsgálatok során, melyek egyértelműen azt jelzik, hogy a sport férfidominanciájának szemléletét a tömegkommunikációs eszközök is közvetítik a társadalom felé. A kvantitatív kutatások, melyek a női illetve férfi sport média általi reprezentációjának mennyiségét hasonlították össze, egyöntetűen azt mutatták ki, hogy a női sport megjelenítésének mennyisége messze elmarad a férfiak sportjától. Ez egyaránt igaz az elektronikus és a nyomtatott médiára is. A kvalitatív szempontú analízisek ugyanakkor azt jelzik, hogy a női sport megjelenítése minőségében is elmarad a férfiak sportjának reprezentációjától: a női sportolók ábrázolása során a média gyakran a versenyző attraktivitására fókuszál, szemben a férfi sportolók jellemzésével, ahol a sportképességek kihangsúlyozása van a középpontban. A sportolói kvalitásokra, a tehetségre és eredményességre kevésbé utalnak a női sportolók esetén a médiákban, sokkal gyakoribb viszont a női versenyzők külső tulajdonságaira, érzelmeire, nőiességére való célzás (Hayes, 2002). A sportmédiában tapasztalható egyenlőtlenségek csökkentése immáron évtizedek óta olyan kihívásnak bizonyul, amelyre sem nemzetközi, sem

hazai viszonylatban mindeddig nem találtak hatékony megoldást. A döntéshozatalból való részese-
sedés mellett a sportmédiában kapott jelenlét mértéke jelzi leginkább a nők másodrangú helyzetét
a sport világában.

A demokratikus országokban nemcsak a nemek közötti esélyegyenlőtlenség csökkentésének kér-
dése élvez már hosszú ideje kiemelt figyelmet, hanem az is, hogy a speciális társadalmi csoportok
– így a nemzeti és vallási kisebbségek, a fogyatékossgal élők, a nemi identitásuk vagy szexuális
orientáltságuk szerinti „mások” – is megfelelő mértékű **esélyt** és **hozzáférést** kapjanak a társadalmi
élet különböző területein, így a sportban is. A nők esetében értelemszerűen halmozódik a hátrá-
nyos helyzet akkor, amikor a sport területén ezekről a szubkulturákról beszélünk. A nyugati orszá-
gokban nem újkeletű probléma a nemzeti és/vagy vallási kisebbségekhez tartozó nők sportban való
alacsony részvételi aránya, melyből kifolyólag sem a rendszeres testmozgás egészségvédő hatása,
sem a közös sportolás közösségformáló, integrációs nem érvényesül. Azokban az európai államok-
ban (pl. Norvégia), ahol bevándorló iszlám nők sportolási lehetőségeit nemcsak a szórakozás és
az egészségfejlesztés, hanem a többségi normák átvételének elősegítése céljából teremtették meg,
mind a napig elégtelennek tartják a programok hatékonyságát (lásd Walseth és Fasting, 2010).
Egy másik speciális csoport, a fogyatékossgal élők szabadidős és versenysportjának kutatásában
kevésbé érvényesülnek még a gender szempontok, a fókusz sokkal inkább a mozgássérültek, illet-
ve az érzékszervi sérültek sportolási szokásainak és lehetőségeinek specifikumaira, valamint ezek
társadalmi környezetére és hatásaira irányul.

Mint korábban már említésre került, a női sport kibontakozásában nagy szerepe volt az orvos-
tudomány fejlődésének, amely azt is feltárta, hogy a nőiesség és a férfiasság, vagyis a gender nem
következik szükségszerűen a biológiai nemből, hiszen vannak olyan egyének, akik fiziológiás, kro-
moszomális, hormonális vagy pszichés jellemzőikben atipikus sajátosságokat mutatnak. A hermaf-
roditizmus vagy a transzszexualitás felismerése, majd a nemátalakítás lehetősége megváltoztatta
azt a korábbi állítást, miszerint a nem bináris és a születéskor determinált kategória. A kétséges
nemű, esetenként nemi átalakításon átesett férfiak és nők beilleszkedésének, a többségi társadalom
által be- és elfogadásának a mindennapi élet különböző területein eltérőek lehetnek az esélyei.
A sport, amely szintén nem maradt érintetlen ezektől a jelenségektől, különösen érzékeny terület
ebben a vonatkozásban, hiszen a teljesítményt és az eredményességet nagymértékben éppen azok
a fizikai adottságok és képességek határozzák meg, amelyek a nők és férfiak élsportját mindezidáig
összehasonlíthatatlanná tették. Gazdag és színes azoknak a sporttörténeti botrányoknak a palet-
tája, amelyeknél a versenyzők kétséges, vagy éppen eltitkolt neme húzódtott az esetek hátterében.
Éppen ezeknek köszönhetően fordítottak a sportszövetségek egyre nagyobb figyelmet elsősorban
arra, hogy a világversenyeken a női mezőnyben ne indulhassanak férfiak, vagy „nem vegytiszta”,
vagyis az XX mellett Y nemi kromoszómával is rendelkező nők. S bár a versenyzőnők szex-tesztre
való kötelezettsége az 1990-es évek végén megszűnt, az atipikus nemi identitású és transznemű
egyének sportversenyeken való indulásának lehetősége, ennek optimális szabályozása mind a mai
napig – és feltehetően a jövőben is – komoly fejtörést okoz az esélyegyenlőség és a fair play szelle-
mét megőrizni vágyó sportvezetőknek.

A fent említett dimenziók nemcsak külön-külön meghatározók a női sport helyzetét és fejlődését tekintve, hanem természetesen egymásra is hatnak, hiszen minden egyes részterület befolyásolja a másik alakulását (1. ábra). Ugyanakkor kijelenthető, hogy az előrelépés nagyságrendileg nincs feltétlenül szinkronban egymással: a nők sportban való részvételének arányától, habár az önmagában nézve növekedett, de mégis elmarad a médiajelenlét mértéke, és ennél is inkább a döntéshozatalból jutó részesedés. A speciális társadalmi csoportok sporthoz való hozzájárása ugyanakkor a sport aktuális helyzetén túl erősen függ a társadalmi fejlettségtől, a demokratikus jogok gyakorlásának és a képviselőnek a lehetőségétől.

1. ábra. A nők sportjának konceptuális megközelítése (forrás: saját szerkesztés)

A nők sportjának területén folytatott több, mint egy évtizedes kutató és publikációs tevékenység – melynek kiindulópontja a nemek sportmédiában történő megjelenítésének jellemzőit empirikusan vizsgáló és elemző PhD-értekezés volt –, mind a négy dimenziót felölelte. Az aktuálisan fókuszpontba került témák időrendisége bizonyos mértékben maga is tükrözi a problémák konstans jelenlétét, vagy éppen a társadalmi változásokat: míg a nők sportban való részvételének mértéke és az ebben szerepet játszó tényezők feltárása, mint kutatási téma újra és újra terítékre került, a speciális társadalmi csoportok (fogyatékosokkal élők, transgender sportolók) sportolási lehetőségeinek feltérképezése ugyanakkor az esélyegyenlőség szempontjait napjainkban sokkal inkább figyelembe vevő alrendszer adta új kérdéskör.

4. A női sport kutatási dimenzióiban végzett tudományos tevékenységem eredményei

4.1 A nők sportban való részvétele

A lakosság szabadidő-sportolási szokásainak felmérésére a 2007-2017 közötti időszakban három empirikus kutatásunk is irányult, ezek mindegyike országos reprezentatív mintán történt. Az adatfelvételi metodika, illetve a kutatást végző személyek azonban csak részben voltak azonosak. Az adatok a fő demográfiai mutatók szerinti bontásban kerültek elemzésre, de olyan kvalitatív jellemzőket is sikerült feltárni, amelyek a sportágak népszerűségéről, a sportolás helyszínéről, időtartamáról, annak motivációiról szolgáltak információkkal. Különösen fontos, hogy a szabadidősportból való kimaradás okainak feltérképezése sem maradt el a vizsgálatok során. A kapott adatok elemzésekor minden esetben kitértünk a nők és a férfiak részvételének különbségeire és sajátosságaira.

A 2007-es kérdőíves lakossági adatfelvételt a TÁRKI az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium megrendelésére végezte. Az adatfelvétel a 2007. decemberi Omnibusz kutatás keretei között zajlott. A kutatás célja a Nemzeti Sportstratégiában foglaltak megvalósításával kapcsolatos lakossági vélemények feltárása volt. A minta (N=1027) elkészítéséhez többlépcsős, arányosan rétegzett, valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztak, így a minta segítségével begyűjtött adatokból levont következtetések – a statisztikai mintahiba mértékén belül – általánosíthatóak voltak a teljes populációra. A kérdőív egyebek mellett a testmozgással, a sportfogyasztással, a szurkolói szokásokkal és a sportturizmusban való részvétellel kapcsolatos kérdéseket is tartalmazott. Az ezekre vonatkozó adatokat Földesiné dr. Szabó Gyöngyivel és dr. Dóczy Tamással, a Testnevelési Egyetem Társadalomtudományi Tanszékének munkatársaival dolgoztuk fel. A magyar lakosság sportolási szokásainak és egészségtudatosságának elemzése során arra jutottam, hogy ebben az időszakban a magyar lakosság 32%-a soha semmilyen sportjellegű tevékenységet nem végzett. Mindössze 26% volt azoknak az aránya, akik sportoltak, kirándultak, vagy sétáltak napi rendszerességgel, és 13% azoké, akik hetente legalább háromszor tették ezt. A népesség közel 30%-a olyan rendszerességű testmozgásról számolt be – heti egyszeri, esetleg kétszeri, vagy még ritkább –, amellyel a szakemberek szerint nem lehet a szervezet számára kívánatos pozitív élettani hatást elérni. Az adatok alapján a magasabb iskolai végzettség, a jobb jövedelmi helyzet, illetve a lakóhely erősebb urbanizáltsági foka pozitívan befolyásolták a szabadidős sportolást. Azok, aki sportoltak, első helyen a sétát, kirándulást, túrázást jelölték meg, mint leggyakoribb mozgásfajtát. Emellett a fitness (aerobic, erősítés kondicionáló gépeken, zenés gimnasztika), a kerékpározás (hegyi kerékpározás, terepmotorozás), a labdarúgás, a jogging (futás) és az úszás került még nagyobb arányban említésre. A labdarúgás kivételével elsősorban az egyénileg űzhető aerob sportok, illetve a kisebb csoportokban is élvezetes, természetben űzhető mozgásformák bizonyultak a legnépszerűbbeknek.

Meglepő eredményeket kaptam a nemek testmozgási hajlandóságának tekintetében: mindkét nem tagjai hasonló mértékben tartották fontosnak a rendszeres fizikai aktivitást, de a nők összességében nagyobb arányban számoltak be heti többszöri vagy mindennapos sporttevékenységről, mint férfi

társaik (a kérdés a sétát, kirándulást is tartalmazta!). Emellett a nők között a soha nem sportolók aránya is alig haladta meg az inaktív férfiakét.

A sportolás motivációi közül legfontosabbnak az egészségvédelmet jelölték meg a válaszadók. A második helyen az emberekkel való közös együttlétet, míg a harmadikon a sport esztétikus külső megjelenéshez való hozzájárulását említették. Kiemelendő, hogy a sportnak a szociális kohézióban, a társas kapcsolatokban betöltött szerepét fontosnak tartották a válaszadók: közel 67%-uk szerint ez a tevékenység közelebb hozza a népcsoportokat egymáshoz. A nem-sportolók két okot is megjelölhettek azzal kapcsolatban, hogy mi tartja őket távol a sportolástól. Első helyen legnagyobb arányban az időhiányt említették (legfőképp a megyeszékhelyeken élők), majd az egyszerű „nem szeretek sportolni” válasz következett, ezt pedig az „egészségi probléma” követte. A nemek tekintetében nem találtam lényeges eltéréseket a válaszokban. A kutatás konklúziója felidézte azon több évtizedes kihívást, miszerint a magyar lakosság, köztük a nők körében is változatlanul magas az inaktív aránya.

Publikációk:

- **Gál A.** (2008). A magyar lakosság egészségtudatossága és szabadidő-sportolási szokásai. In: Földesiné Sz. Gy.– **Gál A.** – Dóczy T. *Társadalmi riport a sportról*. ÖM-MSTT, Budapest. 9-39.
- **Gál, A.** (2011). Society and Sport in Hungary: Neither with nor without. In Gy. Sz. Földesi and T. Dóczy (Eds.) *The Interaction of Sport and Society in the V4 Countries. Hungarian Sport Science Booklets V*. Hungarian Society of Sport Science, Budapest. 65-84.
- **Gál A.** (2014). A magyar népesség sportolási szokásai az ezredforduló környékén: TÁRKI 2007-es adatfelvétel eredményei és tanulságai. In Perényi Sz. (szerk.): *A mozgás szabadsága! A szabadidősport társadalmi, gazdasági és egészségügyi megközelítései*. Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Debrecen. 34-46.
- **Gál A., Gáldi G.** (2015). Szabadidő-eltöltés és társadalmi nem. In Gál A., Dóczy T. (szerk.) *GYÖNGY(I)SZEMEK*. Testnevelési Egyetem, Budapest. 111-130.

Konferencia-előadások:

- 2008. Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar Társadalomtudományi és Pszichológiai Intézete, a Társadalom- és Neveléstudományi Kutató Központja és a MTA VEAB Soproni Tudós Társasága „A társadalmi átalakulás történeti, kulturális beágyazottsága, ütközőpontjai a Kárpát medencében a XXI. század elején” című konferenciája, Sopron. „Nők és férfiak szabadidő-sportolási szokásainak jellemzői napjainkban Magyarországon”.
- 2008. MSZT Konferencia, Veszprém. „Változások a magyar lakosság szabadidő-sportolási szokásaiban”
- 2010. ISSSS (International Society for the Social Sciences of Sport) konferencia, Varsó. 'Elite Sport and Leisure Sport in Hungary: The Double Trouble'
- 2011. The Interaction of Sport and Society in the V4 Countries. Budapest. 'Society and Sport in Hungary: Neither with nor without'

- 2012. ISSA Nemzetközi Sportszociológiai Kongresszus, Glasgow. 'Society and Sport in the Middle of Europe, Particularly in Hungary'.
- 2013. ESA Conference, Torino. 'Society and Sport in the 'V4' Countries, Particularly in Hungary'

Konferencia-kiadványok:

- **Gál A.** (2009). *„Adatok és tények a szabadidősportról 2008-ban” Útban a Sportoló Nemzet felé.* Tanulmánykötet, NSZSZ, Budapest.

2012-ben a BellResearch adatfelvételével történt survey-kutatásának elsődleges célja a magyar lakosság Fair Play eszmeiséggel kapcsolatos ismereteinek, véleményének feltérképezése volt, de emellett a sportolási és sportfogyasztási szokásokat, valamint a sporttal kapcsolatos attitűdöket is mértük. Az adatokat számítógéppel támogatott telefonos adatfelvétellel (CATI), 10-15 perces interjúk segítségével gyűjtötte a megbízott cég, a mintának az adatfelvétel jellegzetességeiből adódó esetleges torzításait matematikai-statisztikai eljárással, úgynevezett súlyozással korrigálták (régión, településtípus, életkor, nem, szerint), így az eredmények reprezentatívnak voltak tekinthetők a 18 év feletti lakosságra, mint alapsokaságra vonatkozóan. Az eredmények másodelemzésében dr. Farkas Péterrel, a TF Társadalomtudományi Tanszékének munkatársával vettem részt. A korábbi, 2007-es adatfelvétel konklúzióinak ismeretében nem okozott meglepetést, hogy a nők összességében nagyobb arányban számoltak be heti többszöri vagy mindennapos testmozgásról, mint férfitársaik. Emellett a nők között a soha nem sportolók aránya is alacsonyabb volt, mint a másik nemé. A két vizsgálat eredményeiből egyrészt azt lehetett leszűrni, hogy ha nem csak kizárólag a tradicionális sportolást mérjük, hanem a fizikai aktivitást, akkor a nők utolérnek, sőt felül is múlják a férfiakat.

A 2014-es lakossági adatfelvétel *„A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása”* című TÁMOP-projekt keretében készült, *„A lakosság egészségfejlesztését szolgáló fizikai aktivitás szakmai támogatása és a szabadidő-sportolói közösségek bővítése”* célú konstrukcióban. Ahhoz, hogy a kutatók részletes képet kapjanak a magyar lakosság sporttal kapcsolatos szokásairól és attitűdjeiről, a Médiakutató Kft. több mintán is végzett lekérdezést.

A vizsgálat során célcsoportos kutatások is történtek (hátrányos helyzetűek, fogyatékossgal élők N=500-500); esetükben az adott, nehezen elérhető célcsoportot (előre meghatározott szempontrendszer szerint kijelölt személyeket) különböző, speciálisan az ilyen csoportok elérését elősegítő módszereket alkalmaztak (például az úgynevezett válaszadó vezérelt mintavételi módszert, hólabda módszert). Az adatfelvételt ezekben az esetekben is kérdezőbiztosok végezték. A kutatásban két kollégámmal vettem részt: a hátrányos helyzetűek adatait dr. Dóczy Tamás, a fogyatékossgal élőkét pedig Sáringerné dr. Szilárd Zsuzsanna elemezte, míg az általam vizsgált harmadik célcsoportot a nők alkották. A projekt ezen részének fő célja annak feltérképezése volt, hogy hol helyezkedik el a sport, a testmozgás a szociálisan hátrányos helyzetű lakosság és a fogyatékossgal élők, illetve a nők életmódjában, értékrendjében, azaz milyen a sportolók/nem-sportolók aránya, milyen problémák akadályozzák a sportolást, melyek a preferált mozgásformák, milyen rendszerességgel

és hol történik a fizikai aktivitás, hogyan alakulnak a testmozgással, sporttal kapcsolatos szubjektív vélemények, illetve, hogy milyen motivációk alapján kerülnek kapcsolatba a célcsoportokba tartozók a sporttal.

Az adatgyűjtés során nemcsak az válaszolhatott igennel a „*Sportol-e Ön?*” kérdésre, aki hagyományos értelemben vett sporttevékenységet űzött, hanem az is, aki legalább 10 percig tartó, közepes vagy magas intenzitású testmozgást végzett. Így egyértelmű volt a válaszadók részére, hogy a közlekedés-célú kerékpározás, a gyorsabb tempójú gyaloglás, séta, illetve a kerti munka is beletartozik a kérdezett jelenség fogalmkörébe, valójában tehát a fizikai aktivitás mérése történt. A nemek vonatkozásában azt tapasztaltam, hogy férfiak 57,1, míg a nők mindössze 44,2%-a számolt be rendszeresen testmozgásról, vagyis a friss eredmények a férfiak nagyobb aktivitását mutatták, eltérően a két korábbi kutatástól. A testmozgás rendszerességét tekintve heti ötszöri sportolásról az aktív nők 20,3, míg férfitársaik 19,4%-a jelzett vissza, és több nő számolt be arról is, hogy heti 1-2 két alkalommal mozog (40,8% szemben a férfiak 35%-val). A gyakorta jelzett futás, kerékpározás mellett a nők esetében az intenzív séta, valamint a zenés-táncos tornák kaptak még számottevő említést. A sportolás főbb színterei az adatok szerint a korábbi évekhez képest változatlanok maradtak (szabadtéri terület, illetve otthon), a sportpályák, fitnesztermek sokak számára továbbra sem voltak elérhetőek. Utóbbiak látogatói elsősorban a fiatal hölgyek, a fitneszklubok egyre színesebb kínálatában megjelenő modern, zenés-táncos csoportos mozgásformák elsősorban ezt a demográfiai csoportot serkentették sportolásra. A rendszeres testmozgás motivációiban a nemi jellegzetességek is jól manifesztálódtak az eredményekben, miszerint az egészségvédelem és a kikapcsolódás, mint közös drive-ok mellett a hölgyek elsősorban a fittség, a testsúlykontroll, illetve az esztétikus külső miatt sportoltak, a versengés körükben – eltérően férfitársaiktól – nem jelentett hajtóerőt. Mindkét nem az időhiányt jelölte a sport első számú „közellenségének”, míg a megkérdezett 15-29 éves nők körében az átlagtól (7,7%) jelentősen eltérő arányban volt probléma a nem megoldott gyermekfelügyelet.

Ez egyébként is jellemzően az édesanyák esetében jelentkezett, mint visszatartó erő, és létjogosultságát igazolja annak a gyakorlatnak, hogy egyes fitneszklubokban felügyeletet biztosító gyermekmegőrzővel segítik a fiatal nők sportolását. A hátráltató okok részletesebb feltárása abban nyújthat a sportpolitikusok számára segítséget, hogy ezek figyelembe vételével hatékonyabban tervezhető a szabadidősport fejlesztése.

Publikációk:

- Dóczy T., **Gál A.**, Sáringerné Sz. Zs. (2014). Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió). In *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*. MST-MSTT, Budapest. 77-141.

Konferencia-előadások:

- 2015. ISSSS Conference, Budapest. T. Dóczy, **A. Gál**: ‘Dimensions of inequalities in sport participation in Hungary: gender and social disadvantage.’

A szabadidős sportaktivitás mellett a nők helyzetének és részvételének problematikáját az élsport területén is több vonatkozásban elemeztem az elmúlt 10 év során.

2007-es empirikus kutatásom során tíz, már visszavonult, karrierjüket még a szocialista rendszerben megélt sportolónővel, illetve 15, az új, demokratikus rendszerben immáron hivatásos sportolóként szereplő női versenyzővel készítettem félig strukturált interjúkat annak érdekében, hogy megismerjem a magyar élsportolónők társadalmi státuszának alakulását, különös tekintettel a rendszerváltozás hatásaira. Az eredményekben árnyaltan kirajzolódtak azok, a politikai és gazdasági reformokhoz kapcsolható negatív következmények, amelyek a teljes magyar élsportot, és a benne szereplőket is nehéz helyzetbe hozták az 1990-es években. Míg az államszocialista rendszerben az élsportolók – nemüktől függetlenül – élvezték az állam kiemelt anyagi támogatását, mely egyben átlagon felüli megbecsültséget és életszínvonalat biztosított számukra, az 1989 utáni időszakban már számos problémával szembesültek. Ezek egyrészt a sportban is kialakuló értékvesztéshez, másrészt a finanszírozási gondokhoz kapcsolódtak. Utóbbi azokra volt igaz, akik a kevésbé piac- és médiaképes, illetve szerényebb eredményekkel rendelkező sportágakat képviselték; bizonyos esetekben még a tradicionális magyar sikersportágakban is – például vízilabda – az erkölcsi elismerés mellett az anyagi biztonságot csak egy külföldi csapathoz való szerződés révén sikerült a válogatott szintű sportolónőknek megteremtteni.

Publikációk:

- **Gál, A.** (2008). Social Status of Hungarian (Sports)Women Before and After the 1989-1990 Political System Change. *European Journal for Sport and Society, Vol. 5 No. 2.* 195-210.

2011-ben Béki Piroska PhD-hallgatóm témavezetőjeként a különböző olimpiai sportágakhoz és azok képviselőihez kapcsolódó nemi sztereotípiákat vizsgáltuk egy multidimenzionális modell segítségével. Témaválasztásunkat az indokolta, hogy a nők megjelenése, majd egyre nagyobb arányú részvétele a verseny- és szabadidősportban komoly kihívás elé állította a berögzült nemi sztereotípiákat. A női sport képviselői ugyanis mind többen és mind több formában tettek bizonyosságot arról, hogy a „gyengébb nem” lehet erősebb, bátrabb, kitartóbb, és sikeresebb, mint ahogy a közvélekedés tartja, és hogy fizikailag és pszichésen is emberfeletti teljesítményre képes csakúgy, mint a másik nem képviselői. A sport így vált a nemi sztereotípiák átalakulásának egyik fő terepévé és kezdte el foglalkoztatni a sport, a nemek és a társadalom összefüggéseivel foglalkozó kutatókat, ugyanakkor korábban Magyarországon nem született átfogó elemzés ebben a témában. A kutatási téma megválasztásában kulcsszerepe volt emellett Eleanor Metheny (1965) több mint fél évszázaddal ezelőtt írt tanulmányának, mely a sportágak nemi szempontú megítélésével foglalkozott, és kategorizálta a sportágakat a nők számára alkalmasnak, elfogadottnak, vagy éppen ellenjavalltnak minősítve. Célunk tehát egyben ennek a kategóriarendszernek a felülvizsgálata volt, megválaszolva vele azt a kérdést, hogy a női szerepek átalakulása csökkentette-e a sportban is a korábbi durva nemi sztereotípiákat. Az empirikus kutatás (kérdőíves, illetve interjú adatfelvétel) szerint annak ellenére, hogy hazánkban, az elmúlt évtizedekben egyre több sportág vált mindkét nem számára elfogadottá a sportokban résztvevők sztereotip megítélése, főleg a nagyon férfias, illetve a nagyon nőies kategóriába tartozók esetében megmaradt. A férfiaság és nőiesség hagyományos

koncepciójához ragaszkodó férfiak határozottabban általánosítottak, melyet erősített az, ha a saját sportáguk is maszkulin jellegű volt. A sportoló nők többségükben kedvezőbben látták saját megítélésüket, mint amilyen az valójában a más sportágakat képviselők körében megfogalmazódott. A sportágak női szakágainak elfogadottsága azonban azok eredményességétől, sikereitől is erősen függött. Az eredmények egyben arra is rámutattak, hogy milyen társadalmi akadályok gátolják a férfias sportágak női szakágainak népszerűvé válását Magyarországon, annak ellenére, hogy a sportágak zöme már „kétnemű”-vé alakult a 21. századra. A sztereotípiák elleni küzdelemben, mint kihívásban fontos szerepe lehet a testnevelőknek vagy a sportszervezeteknek azzal, hogy nagyobb teret engednek például a lányoknak, nőknek a tradicionálisan férfias sportágakba való bekapcsolódásra, illetve a médiának, elsősorban e sportágak mennyiségileg és minőségileg is magasabb szintű bemutatásával.

PhD-témavezetés:

- Béki Piroska (2018). Multidimenzionális nemi sztereotípiák a 21. század versenysportjában Magyarországon, TE Doktori Iskola.

Publikációk:

- Béki P., **Gál A.** (2011). Átütő siker (?) a női sportban: Ringbe lépés Londonban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 4, 3-6.
- Béki, P., **Gál, A.** (2013). Rhythmic Gymnastics vs. Boxing: Gender Stereotypes from the Two Poles of Female Sport. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*. Vol. 58, 1, 5–16.

Az élsportozóhoz, részben annak utánpótlásához kapcsolódott az, a Nemzetközi Kosárlabda Szövetség által támogatott kutatás, amely a kosárlabdázó nők (kettős) karrierlehetőségeit, az azzal összefüggő problémáit, illetve dropout-jának okait vizsgálta, s melynek részeként interjúkat készítettem többségükben fiatalon visszavonult, egykori korosztályos válogatott sportolókkal (N=15). Mint ezekből kiderült, a korai drop-out hátterében fellelhető a magas szintű sportolás és tanulás összeegyeztethetőségének nehézsége, az edzésekre és mérkőzésekre fordított magas (szabad) időmennyiség negatív hatása a családi és társas kapcsolatokra, valamint az élsportolói hivatásból történő egzisztenciaépítéssel kapcsolatos kétségek megléte áll. Emellett a sportolónők olyan, a korai lemorzsolódáshoz vezető okokról is beszámoltak, mint az edzőkkel való konfliktusok, vagy a túlterhelésből adódó, krónikus sérülés. A kutatás ezzel rámutatott azokra a kihívásokra, amelyekre a fiatalokkal foglalkozó szakembereknek (edzők, menedzserek, sportpszichológusok) kell megoldást találniuk annak érdekében, hogy minél több fiatal tehetséget lehessen megtartani az élsport számára.

Konferencia-előadások:

- 2017. ISSA Nemzetközi Sportszociológiai Konferencia, Taipei. T. Dóczi, **A. Gál**: Career issues and reasons for dropout among female basketball players in Europe.
- 2017. ISSSS Conference, Corum. 'Reasons of dropout among Hungarian female basketball players'.

4.2 A női sport médiareprezentációja, a sportolónők jelenléte a sportmédiában

A 2007-es *Sport és társadalmi nem a 21. század elején a média tükrében Magyarországon* című PhD-disszertáció téziseinek megvédésével nem zárult le a női és férfi sportolók reprezentációjának sajátosságaira és különbségeire irányuló tudományos érdeklődésem. Különösen azért nem, mert a feltárt adatok – melyek szerint a női sport sportsajtó általi megjelenítése kvantitatív és kvalitatív szempontból is elmaradt a férfiakétól – olyan kihívásként voltak értelmezhetők, amelyek a 20. és 21. században rendkívül intenzíven fejlődő női sport egy komoly deficitjét jelezték. Miután az eredményeim egyben a 18 országot felölelő, nemzetközi projekthez is szolgáltatott adatokat – ezek összesítéséből kiderült, hogy a magyar helyzet illeszkedik a nemzetközi trendbe, tehát a női sport alulreprezentáltsága univerzális jelenség –, a témában publikációs tevékenységem folytatódott. A *'Sportwomen at the Olympics – A Global Content Analysis of Newspaper Coverage'* című kötet, melyben egy fejezet a magyar eredményeket ismerteti, azóta is világszerte alapirodalomként szolgál a gender studies körébe tartozó, a nemek helyzetére fókuszáló tartalomelemzések készítéséhez.

Publikációk:

- **Gáldiné Gál A.** (2008). Esélytelen (?) egyenlőség: A nemek megjelenítése a sportsajtóban. *Kalokagathia*, 1. 30-47.
- **Gál, A.**, Kovács Á., Velenczei A. (2008). Sport, gender és média: A női és férfi sportolók megjelenítése a sajtóban. *Szociológiai Szemle*. 3. 32-60.
- **Gál, A.**, Velenczei, A. & Kovács, Á. (2010). An unchanged situation in a changing society: The Hungarian Case. In Bruce, T., Hovden, J. & Markula, P. (Eds.). *Women in the Olympic Media: A Global Comparison of Newspaper Coverage*. Netherlands & New Zealand: Sense publishers and the Wilf Malcolm Institute of Educational Research. 141-152.

Konferencia-kiadványok:

- **Gál A.** (2008). „Sport, média, nők – hazai és nemzetközi kitekintés.” VI. Országos Sporttudományi Kongresszus, Eger. In: Bendiner N. - Bognár J. (szerk.). VI. Országos Sporttudományi Kongresszus, előadás kivonatok. 162-166.

2016-ban annak a Nemzeti Sportnak a gender szempontú tartalomelemzésével foglalkoztam, amely a korábbi empirikus kutatásom során kimaradt a mintából. Ezúttal arra voltam kíváncsi, hogy a Rio de Janeiro-i olimpiai játékok kapcsán milyen bulvárjellegű hírekkel szolgált a napilap a női sportolókról – jellegét tekintve tehát kvalitatív vizsgálatot végeztem. Összesen 28 cikket, illetve hozzá tartozó fotót vettem górcső alá az augusztus 1 és 31 között megjelent lapszámokból. Az eredményeim azt mutatták, hogy a cikkeket témájukat tekintve három kategóriába lehetett sorolni: egy részük azokkal a sztárokkal és rekorderekkel foglalkozott, akik kimagaslóan szerepeltek az ötkarikás eseményen, ezen írások a sportteljesítményt emelték ki. A második csoportot azok a „hősök” alkották, akik eredményükkel sporttörténelmet írtak, mert például, hazájuk első olimpiai aranyérmét szerezték. A harmadik kategóriába a nemi identitásuk, vagy a szexuális irányultságuk

miatt nagyobb figyelembe részesített sportolónőkről (a nemileg „kétséges” dél-afrikai futó, Caster Semenya, vagy a leszbikus brazil rugbyjátékos, Isadora Cerullo) számot adó cikkek kerültek. A kutatás konklúziójában arra mutattam rá, hogy eltérően a korábbi szakirodalmi megállapításoktól, a napilap bulvárrovatában nem volt jellemző a női sportolók trivializálása, sőt ellenkezőleg: az írások és fotók elsősorban a kiemelkedő teljesítményekre fókuszáltak és kihangsúlyozták a szereplők sportbeli érdemeit. Ugyanakkor megerősítést nyert az a régebbi tapasztalat, hogy az olimpiai időszakában a női sportolók médiareprezentációjának nemcsak az aránya nő, de minősége is javul.

2017-ben a Magyar Sporttudományi Társaság támogatásával konferencia-sorozatot indítottam Nők és Sport címmel, melynek első rendezvénye a Nők – Sport – Média elnevezést viselte, s ahol az élsportoló, illetve a médiában sportriporterként, sportújságíróként dolgozó nők helyzetével foglalkozó előadások hangzottak el. A kezdeményezést és a témaválasztást az indokolta, hogy miközben a női sportolók aránya az olimpiai játékokon már az 50% felé közelít, a sportmédia még mindig egyértelműen a férfiak által dominált terület. A nemi aránytalanságok csökkentése a sportriporteri, szerkesztői és újságírói szakmákban is kihívás maradt annak ellenére, hogy napjainkban már egyre több nőt láthatunk ezekben a munkakörökben. A konferencia záróbeszédjében elhangzott, hogy a hiteles, szakmájukat magas szinten űző szakemberek szerepeltetése vonzóvá teheti a területet a fiatal nők, lányok számára, és segítheti a sztereotípiák csökkentését, a magasabb szintű társadalmi elfogadottságot.

Publikációk:

- **Gál, A.** (2016). Gender Issues in Hungarian Sport Media on Occasion of the Olympic Games in Rio. In **A. Gál, J. Kosiewicz & T. Sterbenz** (Eds) *Sport and Social Sciences with Reflection on Practice*. AWF-ISSSS, Warsaw. 313-324.

Konferencia-előadások:

- 2016. ISSSS Conference, Isfahan. ‘Gender Issues In Hungarian Sport Media On Occasion Of The Olympic Games In Rio’.
- 2017. NŐK-SPORT-MÉDIA konferencia, TF, Budapest. “Nők a sportmédiában – szociológusi szemmel”

4.3 A nők részesedése a döntéshozatalban a sport területén

A sport, mint hagyományosan patriarchális terület a döntéshozatali pozíciókat tekintve mindig is „férfiuralom” alatt állt. A sport bürokratikus rendszerében a vezetői pozíciókat csak ritka esetben töltik be nők, de az olyan, némiképpen átvitt értelemben vett döntéshozói hatalommal felruházott státuszokban, mint az edző, vagy játékvezető, bíró is lényegesen kevesebb nő tevékenykedik, mint férfi.

2011-es empirikus kutatásunkban szakdolgozómmal, Gál Gyöngyi FIFA-játékvezetővel azt vizsgáltuk, hogy milyen szubjektív véleményt alkotnak helyzetükről a magyar női labdarúgó-játékvezetők,

és egyben arra a kérdésre is választ kerestünk, hogy nemzetközi összehasonlításban ez miképpen értékelhető. A kutatásba több országból is bekapcsolódtak résztvevők, és az eredmények azt jelezték, hogy Magyarországon a női labdarúgó-bírók helyzete kevésbé értékelhető pozitívnak, mint amiről a nyugati-európai és skandináv államokban működő kollégáik beszámoltak. Mind az anyagi, mind az erkölcsi megbecsülés tekintetében lemaradás volt tapasztalható, sőt, itthon komoly gondot okozott a magas szintű bírói tevékenység és a civil foglalkozás összeegyeztetése. Ez nyilván akadályként jelentkezik azon fiatal – jellemzően volt labdarúgó – nők előtt, akik aktív pályafutásuk befejezése után egy ilyen szerepváltást terveznek. A női labdarúgás térhódításával és fejlődésével azonban egyre több női játéktevéte szerepeltetése vált céllá mind a hazai, mint a nemzetközi futball világában, ez azonban csak az ilyen jellegű problémák orvoslásával segíthető elő.

Publikációk:

- 2011. ISSA Nemzetközi Sportszociológiai Kongresszus, Havanna. 'Women on Men's Battlefield: Female Football Referees'

2017-ben egy nemzetközi projekt keretében Földesiné dr. Szabó Gyöngyivel, a Testnevelési Egyetem professor emeritájával a nők sportvezetésben betöltött szerepének elemzésére vállalkoztunk. Ennek során adatokat gyűjtöttünk arról, hogy hazánkban jelenleg hány nő foglal el döntéshozói pozíciót az olimpiai sportágak szövetségeiben, mint elnök, alelnök, vagy elnökségi tag. Az eredményeink ezen a téren egy erős férfidominanciáról tettek bizonyosságot, illetve egy érdekes ambivalenciára is rávilágítottak: miközben a női sportvezetők aránya mindössze 10% körül mozog, a magyar sport elsősorú embere egy volt olimpikon úszónő, aki immáron hatodik éve tölti be az államtitkári posztot. Amint az Európai Unió is hangsúlyozza, a női sport jövőbeli fejlődésének egyik kulcsa, hogy több nő kerüljön döntéshozói pozícióba a sport területén is, hiszen munkájuk használni tudnák azokat a releváns tapasztalataikat, amelyekkel a férfitársaik nem rendelkeznek. A cél elérése nem egyszerű, hiszen mint a hazai példa mutatta, a nemzetközileg is gyakran alkalmazott kvótarendszer nem tekinthető hatékony megoldásnak.²

Publikációk:

- **A. Gál, Gy. Sz. Földesi** (2018). Hungary: Unquestioned male dominance in sport leadership. In: Eiling, A., Hovden, J. & Knoppers, A. (Eds.) *Gender diversity in European Sport leadership*. New York and London: Routledge. Megjelenés alatt.

4.4 Speciális társadalmi csoportok esélyei a nők sportjában

Témavezetőként 2011-ben kezdtem meg a közös munkát Gombás Judit PhD-hallgatóval, aki – maga is érintettként – a látássérültek szabadidő-sportolási szokásait kívánta empirikus úton feltérképezni, valamint az érintettek részvételének aktuális feltételrendszerét elemezni. Célunk volt továbbá, hogy beazonosítsuk a sportolást elősegítő, illetve azt gátló tényezőket, kitérve egyebek

² A 2000. évi sporttörvény 2001 júniusa és 2004 márciusa között hatályos szabálya alapján a sporttal foglalkozó köztisztviselők és közalapítványok döntéshozó, vezető és ellenőrző testületeiben a nőtagok arányát 2001. november 15-ig legalább tíz, 2006. november közepéig legalább harmincöt százalékra kellett (volna) emelni. Ez a passzus az 2004 évi sporttörvényből azonban már kimaradt.

mellett a sportszocializáció oktatási intézményekben zajló folyamata és a sportolásban való részvétel összefüggéseire. Magyarországon korábban nem történt ebben a témában hasonló mélységű, tudományos igényű kutatás, pedig a szabadidősport a sérült, köztük a látássérült mozogni vágyó személyek számára is számos pozitív funkcióval szolgálhat abban az esetben, ha részvételük speciális szükségleteikhez igazodó feltételei biztosítottak. A kutatás témájának megközelítéséhez a fogyatékoság társadalmi modelljét választottuk elméleti keretnek, mely szerint a hátrányos helyzetet valójában nem az egyén sérültsége, hanem a szociális környezet akadályai okozzák. A kérdőíves adatfelvétel mintájába zömében felsőfokú végzettséggel rendelkező látássérült felnőttek kerültek be (N=140, ennek 52%-át alkották nők), akiknél eredményeink szerint egyértelmű összefüggés mutatkozott a korai sportszocializáció és a felnőttkori szabadidős sportolás között, hiszen a gyermekként sportolók körében többen voltak olyanok, akik felnőttkorukban is mozogtak. A nem, vagy csak rendkívül ritkán sportolók aránya a válaszok alapján 30,7% volt.

Kiderült továbbá, hogy a részvételt egyértelműen akadályozza az épített környezet akadálymentességének hiánya, és a minta tagjainak jellemzően adaptált sportszerek sem voltak a birtokában. A válaszadók körében magas volt a látó sporttársak segítőkészségébe vetett hit, ugyanakkor több, mint háromnegyedük vélte úgy, hogy a sportszakemberek nem rendelkeznek a látássérült sportolók segítéséhez és bevonásához szükséges speciális tudással. Kutatásunk során nem helyeztünk a gender-aspektusra különösebb hangsúlyt, ez esetben sokkal inkább egy átfogó képet szeretnénk volna kapni a célpopulációról.

Valójában számos szakterület képviselőinek bevonásával és együttműködése révén lehet csak elősegíteni a populáció testmozgásban gazdagabb életvitelét. Abban, hogy az Európai Unió által is hirdetett esélyegyenlőség javulhasson, kulcsfontosságú az ismeretátadás hatékonyabbá tétele, mely egyaránt vonatkozik a látássérült emberek tájékoztatására, de a testnevelők, edzők és gyógygyógypedagógusok oktatása során átadott fogyatékoság-specifikus adaptációs tudásanyagra is. Össztársadalmi szinten tekinthető kihívásnak a mozgássérült, értelmi fogyatékos, hallás- vagy látássérült embertársaink adaptív feltételeinek megteremtése, mely így többek számára nyújtana lehetőséget arra, hogy a sport is terepe lehessen az integrációnak. Köszönhetően azoknak a civil szervezeteknek, amelyek ezzel a céllal alakultak és dolgoznak, ma már lényegesen gazdagabb lehetőség nyílik az épekkel közös sportolásra, mint a korábbi években.

PhD-témavezetés:

- Gombás Judit (2017). Budapesten élő, 18-65 év közötti látássérült személyek szabadidő-sportolási szokásainak és a szabadidősport látássérültek számára akadálymentes hozzáféréseinek vizsgálata. TE Doktori Iskola.

Publikációk:

- Gombás J., **Gál, A.** (2016). The Involvement of Budapest Residents with Visual Impairments in Leisure Sports: Barriers and Facilitators. *Physical Culture and Sport. Studies and Research. Vol. LXX, 44-54.*

- Gombás J., **Gál A.** (2017). Budapesten élő látássérült felnőttek szabadidő-sportolási szokásainak vizsgálata. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 32-36.

Konferencia-előadások:

- 2014. EUCAPA Conference, Madrid. J. Farkas, Zs. Szilard, T. Dóczy, **A. Gál:** ‘Evidence-based APA policy making by preparing the Hungarian White Paper on Sport.’ (poster)

2014-ben a Testnevelési Egyetem Társadalomtudományi Tanszéke a fair play szelleméről és erejéről rendezett szakmai konferenciát, melynek köszönhetően mélyrehatóbban kezdtem foglalkozni a kétséges nemű, transgender, esetleg nemváltoztatáson átesett sportolók versenyzési lehetőségeivel.

A nők sportja mindig is ki volt téve annak a veszélynek, hogy magukat nőként feltüntető férfiak indulnak a mezőnyben, nem véletlen tehát, hogy a Nemzetközi Olimpiai Bizottság már az 1960-as évek óta törekedett az ily módon csalni próbálók kiszűrésére. A kutatás során áttekintettem azokat az eseteket, ahol a női sportban botrányt okozott a kétséges – vagy éppen egyértelműen a férfi – nemhez tartozás, vagyis a jogtalan előnyszerzés. Miután a szakirodalmi források azt jelezték, hogy mind a mai napig nem sikerült optimálisan szabályozni a női kategória még elfogadható, „felső határát”, interjút készítettem dr. Kamuti Jenővel, a Nemzetközi Fair Play Bizottság elnökével. Az egyébként civil foglalkozását tekintve orvos szaktekintély megerősített abban, hogy tulajdonképpen egy olyan kihívásról beszélünk, amelyre tökéletes választ mindezig nem találtak, és a jövőben feltehetően még inkább veszélyeztetni fogja a nők sportját. A szokatlanul magas tesztoszteronszinttel rendelkező versenyzőnők, illetve a férfiből nővé operált, és immáron a női mezőnyben versenyezni kívánó sportolók részvételi esélyeit ugyanis biztosítani kell, de kérdés, hogy miképpen lehet ezt az igazi nők hátrányba hozása nélkül megtenni. Ugyanakkor lehet, hogy az optimális „bemeneti” szabályozás sem jelenti majd a transznemű sportolók számára a tökéletes megoldást, hiszen elképzelhető, hogy akár kimagasló eredmények elérése esetén sem számíthatnak egyöntetű társadalmi elismerésre.

Publikációk:

- **Gál A.**, Farkas P. (2017). Kétséges nem – kétséges fair play. In Vermes K., Farkas P. (szerk.) *A fair play ereje?! Tények és értékek a 21. századi sport világában*. Budapest, Testnevelési Egyetem. 82-91.

Konferencia-előadások:

- 2014. “A Fair Play ereje” konferencia, SE TSK, Budapest. “Kétséges nem – kétséges Fair Play”
- 2014. ISSSS Conference, Kaunas. ‘Doubtful sex – doubtful Fair Play’.

5. Legfontosabb kutatási megállapításaim

A nők sportja óriási fejlődésen ment keresztül a 20. folyamán, és ez a folyamat a 21. század elején sem torpant meg. A biológiai nem az idők során egyre kevésbé szabott gátat annak, hogy a nők bekapcsolódjanak az egyes sportágakba, mind a szabadidősport, mind pedig az élsport színterén. Ebben természetesen nagy szerepe volt annak az emancipációs folyamatnak, mely révén a nők jogai kiszélesedtek, és érvényesülésük a társadalmi élet különböző területein egyre inkább szabad utat kapott.

A nők sportjának jelenlegi helyzete leginkább négy dimenzió kontextusával írható le, úgymint részvétel, jelenlét, részesedés, és esély. Az utóbbi évek empirikus kutatásai lapján kijelenthető, hogy ezek szintje között jelentős ambivalencia áll fenn.

Az élsportban való részvételt tekintve a „Coubertine-i” kihívást sikerült feloldani, hiszen magáért beszél az a tény, hogy az olimpiai játékokon résztvevő versenyzők nemi megoszlása közelít az 50-50%-hoz. A sportágak zöme kétneművé vált, és ezt a trendet az is támogatja, hogy új sportág már csak ebben a formában debütálhat az ötkarikás játékok programjában. A sportágakhoz és azok képviselőihez kötődő nemi sztereotípiák azonban nem tűntek el a köztudatból és különösen azokat a nőket sújtják még napjainkban is, akik tradicionálisan férfias sportágakba kapcsolódnak be. Ezek leküzdésében nagy szerepet vállalhat a média, elsősorban az ilyen versenyzők nőiességének kihangsúlyozásával, melyhez jelentős segítséget nyújt ma már a (sport)divat világa is.

A szabadidősportban rendszeres empirikus adatfelvételek történnek a lakosság, így a nők részvételi szokásainak mérésére. A civilizált társadalmak konstans problémáját tükrözik az itt feltárt eredmények: az emberek a rendszeres testmozgást tekintve többségükben inaktívak, melynek okaként a legtöbbször az időhiányt jelölik meg. A sportolás életmódba illesztését, mint kihívást az is súlyosbítja, hogy a képernyő (amely ma már nem csak a televíziót jelenti, hanem a számítógépet, a mobiltelefont és a számtalan szórakoztató-elektronikai eszközt egyaránt) és ezzel együtt az inaktivitás uralkodik az aktív szabadidő-eltöltés felett. Ennek köszönhetően is alakult ki az, a kutatás-módszertani dilemma, hogy a felmérések során a sportolást, a testmozgást, vagy a fizikai aktivitást érdemes-e mérni. Trendet ugyanis csak összehasonlítható kvantitatív adattokból lehet felvázolni.

A nők szabadidősportja jellegét tekintve számos vonatkozásban eltér a férfiakétól. A hagyományos sportmozgásokban kevésbé, a sétában, a kirándulásban, illetve a modern, zenés-táncos mozgásformákban gyakrabban vesznek részt a hölgyek. A motivációs bázist elsősorban az egészségvédelem, a fittségi szint emelése, a testsúly kontrollálása és a jobb megjelenés, valamint az öregedés elleni küzdelem jelenti, a versengés és a szórakozás gyengébb drive-nak bizonyul. A visszatartó erők közül specifikumként jelentkezik a gyermekfelügyelet és a sportolás együttes megoldásának problematikája. A nők szabadidő-sportjának stratégiai tervezését a jövőben is hasznos adalékokkal segíthetik a területen végzett gender-szemponitú kutatások, a gyakorlati megvalósításban a szolgáltatásokat biztosító állam és a magánszféra mellett pedig a civil szervezetek is egyre nagyobb szerepet kaphatnak.

A jelenlét dimenziója a média-reprezentáció kvantitatív és kvalitatív jellemzőivel operacionalizálható. A nők sportban történő részvételét nagyságrendileg nem követi sem a nemzetközi, sem a magyar sportsajtó, az alulreprezentáltság univerzálisnak mondható. A férfidominancia a hírgyártásban is jelen van, a sportújságírói és sportkommentátori szakmában egyaránt lassan emelkedik a nők száma. Jól példázják az aránytalanságot a rio-i olimpiához kapcsolatos hazai számadatok, melyek szerint versenyzőként 94 férfi és 65 nő képviselte a magyar színeket, a közel 20 fős sportmédia delegációban viszont csak egy nő kapott akkreditációt. A sportriporteri, újságírói szakma ennek ellenére egyre kevésbé „gender-determinált”, a napra-, vagy az „új-média” korszakában sokkal inkább percrekészség és a hitelesség számít elsődleges követelménynek. A médiamunkások modern képzési rendszerének kiépítése rendkívül aktuálissá vált, a sportriporteri, sportújságírói pálya pedig a hölgyek előtt is nyitva áll.

A nők döntéshozatali pozíciókból való részesedése szintén erős deficitet mutat Magyarországon, a sport jelenlegi első számú vezetője mögött komoly űr tátong. Mind a hazai sportszövetségekben, mind a Magyar Olimpiai Bizottságban rendkívül alacsony, 10% körüli a nők aránya, utóbbi szervezetnek története során még sosem volt női elnöke. A kihívást a kvóta-szabályozással sem sikerült orvosolni, de az további kutatások tárgyát képezheti, hogy a jelenség mögött az üvegplafon-elmélet húzódik, vagy maguk a nők vállalnak kevesebb vezetői szerepet ebben, a tradicionálisan férfivilágban. A több női tapasztalat ugyanakkor sokat segíthetne saját területük fejlesztésében azoknak a szempontoknak a figyelembevételével, amelyek gender-specifikusnak tekinthetők (a sportolás infrastrukturális és humán feltételei, a sportolási lehetőségek stb.).

A női sport helyzetének elemzésében egyre nagyobb figyelem hárul a speciális társadalmi csoportok részvételének és képviselésének esélyeire. A négy évtizedig tartó államszocialista rendszer óriási lemaradást okozott ezen a területen, az 1989-1990-es rendszerváltozás, majd különösen az Európai Unióhoz való csatlakozás óta azonban az esélyegyenlőség eszméje komoly figyelmet kap a sporttal kapcsolatos nézetekben is. A fogyatékossgal élők sportolási lehetőségeinek megteremtésében és bővítésében nemcsak az ő aktív közreműködésükre, hanem a társadalom támogatottságára is komoly szükség van. Ez jelenti az információszerzésre, a megértésre, az inklúzióra, valamint az önkéntes segítségnyújtásra való törekvést is, amelyhez megfelelő közeget teremtenek a fogyatékossgal élők számára sportolási lehetőséget biztosítani kívánó civil szervezetek. A terület fejlesztéséhez szükséges a sportszakember-képzésben az adaptív tudásformák képzésbe ágyazása, valamint a sportszervezetek érzékenyítése a szociális szempontok iránt. A parasport erkölcsi és anyagi megbecsülése jelentősen javult az elmúlt két évtizedben, de a terület kutatásában egyelőre nem kapnak kiemelt figyelmet a gender-szempontok. A női sportban, tulajdonképpen annak kezdetei óta, konstans kihívást jelent az, hogy a hölgyek mezőnyében valóban csak nők versenyezzenek. A magas tesztoszteronszinttel élő, vagy férfiből nővé váló sportolók azonban helyet követelnek maguknak a versenysport világában is, szereplésük ugyanakkor megosztó, hiszen szereplésük esélyeinek megteremtésével az „igazi” nők győzelmi esélyeit ronthatják. A sportteljesítményekhez szükséges fizikai, pszichés és kognitív képességek és készségek sportáganként eltérő mértékben járulhatnak hozzá a sikerhez, de hogy ezekben az atipikus nemi adottságoknak milyen jelentősége van, feltehetően még számos vita és kutatás tárgyát képezi majd a jövőben.

Felhasznált irodalom

1. Beauvoir, Simone de (1969). *A második nem*. Gondolat, Budapest.
2. Birrell, S., Theberg, N. (1989). Ideological Control of Women in Sport. In Birrell, S., Cole, C.
3. L. (Eds.), *Women, Sport and Culture*. Human Kinetics, Champaign, IL. 241-359.
4. Buda B. (1998). A nemi szerep problémája. In Erős F. (szerk.) *Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény*. Új Mandátum Könyvkiadó – Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest.
5. Costa, D. M , Guthrie, S. R. (1994). Feminist Perspectives: Intersection with Women and Sport. In Costa, D. M , Guthrie, S. R (eds.) *Women and Sport. Interdisciplinary Perspectives*. Human Kinetics, Champaign, IL. 235-252.
6. Czeizel E. (1988). A nők biológiai „természete” és társadalmi lehetőségei. *Magyar Tudomány*, 2, 92-101.
7. Csaba Gy. (1988). A nők biológikuma és társadalmi szerepvállalása közötti ütközésekről. *Magyar Tudomány*, 2, 102-110.
8. Donnelly, P. (1988). Sport as a site for popular resistance. In R. Bruneau (ed.) *Popular cultures and political practices*. Garamond, Toronto. 69-82.
9. Dyer, R. (1993). *The Matter of Images: Essays on Representations*. Routledge, London.
10. Dworkin, S. L., Messner, M. A. (2002). Just do...what? Sport, bodies, gender. In S. Scar-ton – A. Flintoff (eds.) *Gender and Sport. A Reader*. Routledge, London & New York. 17-29.
11. EU Work Plan for Sport 2014-2017. *Expert Group on Good Governance. Recommendations on Gender Equity in Sport. Final document*. <http://www.ec.europa.eu>
12. Ferge Zs. (1988). Biologikum és nemek közötti egyenlőség. *Magyar Tudomány*, 2, 111-119.
13. Földesi, G. S. (2000). Sport and society around the globe: Eastern Europe. In Coakley, J. – Dunning, E. (eds.) *Handbook of Sport Studies*. Sage Publication, London. 530-533.
14. Földesiné Sz. Gy. – Gál A. – Dóczy T. (2016). Két tudományág mostohagyereke: A magyar sportszociológia fél évszázados útkeresése. *Szociológiai Szemle*, 26(3), 78-97.
15. Greendorfer, S. (1978). Socialization into sport. In C. Oglesby, (Ed.) *Women in sport: From myth to reality*. Lea & Febiger, Philadelphia. 115-140.
16. Hall, A. M. (1996). *Feminism and Sporting Bodies. Essays on Theory and Practice*. Human Kinetics, Champaign, IL.
17. Hall, A. (2002). The discourse of gender and sport. From femininity to feminism. In S. Scar-ton – A. Flintoff (eds.) *Gender and Sport. A Reader*. Routledge, London & New York. 1-16.
18. Hanks, M. (1979). Race, sex, athletics and education achievements. *Social Science Quarterly*, 60, 482-496.
19. Hayes, L. (2002). The Panopticon. In: GPSports [elektr. dok.] 2003. január [2007.06.25.]
20. <http://www.gpsports.com>
21. Hernádi M. (1988). *Nemek és igenek. A feminizmus vitaanyagából*. Minerva, Budapest.
22. H. Sas J. (1988). *Nőies nők és férfias férfiak*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
23. Ilonszki G. (2008). Női kvóta Magyarországon – ha igen, akkor miért nem? In Nők a poli-tikai döntéshozatalban munkacsoport: A női kvóta Magyarországon. A 2007-es év vitája a politikai esélyegyenlőségről. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest. 9-32.
24. Koncz K. (1988). A feminizálódás jelensége és történelmi folyamata. *Magyar Tudomány*, 2, 130-136.
25. Kun L. (1967). Adalékok a sportszociológia hazai alapvetéséhez. *A Magyar Testnevelési*

- Főiskola Közleményei*, 2, 103–112.
26. Laki L. – Nyerges M. (1981). *Átlövés. Esettanulmány a kézilabda-bajnokság első osztályáról*. Ifjúsági Lap és Könyvkiadó, Budapest.
 27. Loy, J., Birrell, S., Rose, D. (1976). Attitudes held toward agonistic activities as a function of selected social identities. *Quest*, 26, 81-93.
 28. Machin Gy. R. (1975). Az életmód szociológiai problémái. In Kulcsár K. (szerk.) *A szociológia ágazatai*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 114-135.
 29. Messner, D., Sabo, D. (1990). *Sport, Men and the Gender Order: Critical feminist Perspectives*. Human Kinetics, Champaign, IL.
 30. Metheny, E. (1965). *Connotations of movement in sport and dance*. Brown, Dubuque. 43-56.
 31. Molnárné V. J. (1988). A női munka és a társadalmi munkaszervezet. *Magyar Tudomány*, 2, 137-144.
 32. Nagy B. (2009). Nők és férfiak a vezetésben. In Nagy I. – Pongrácz Tiborné – Tóth I. Gy. (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. TÁRKI – Ifjúsági, Családügyi és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 52-64.
 33. Pongrácz Tiborné (2005). Nemi szerepek társadalmi megítélése. Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tapasztalatai. In Nagy I. – Pongrácz Tiborné – Tóth I. Gy. (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005*. TÁRKI – Ifjúsági, Családügyi és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 73-86.
 34. Ranschburg J. (2003). *Egymást keresik*. Saxum Kiadó, Budapest.
 35. Rosta A. – Ádám Sz. (2014). *Női élethelyzetek*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
 36. Schiller J. (1965). A sportszociológiai kutatások problémái. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 2, 77-81.
 37. Schiller J. (1978). *A sportszociológiai néhány kérdése*. Sport, Budapest.
 38. Snyder, E., Spreitzer, E. (1976). Correlates of sport participation among adolescent girls. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 47, 804-809.
 39. Somlai P. (1997). *Szocializáció*. Corvina Kiadó, Budapest.
 40. Sullerot, E. (1983). A nők szerepe Európában a hetvenes évek végén. In E. Sullerot (szerk.) *A női nem. Tények és kérdőjelek*. Gondolat, Budapest. 526-556.
 41. Sulyok K. (1979). *Egy ország gyesein*. Kozmosz Könyvek, Budapest.
 42. Szalai S. (szerk.) (1978). *Idő a mérlegen*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
 43. Szlatényi B. (1972). Kiemelkedő sportolók életútja. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 4, 37-51.
 44. Takács F. (1969). Adalék a magyar polgári sportszociológia bírálatához. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 2, 145-172.
 45. Takács F. (1974). Bevezető tanulmány. In Balyi I. – Takács F. (szerk.) *Sportszociológia. Válogatás*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
 46. Takács J. (2006). A szextől a gender felé. In Pethő A. (szerk.) *A társadalmi nemek oktatása Magyarországon*. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 109-116.
 47. Tóth O. (2003). A családon belüli, partner elleni erőszak. *Századvég*, 1, 101-117.
 48. Turgonyi J. – Ferge Zs. (1969). *Az ipari munkásnők munka- és életkörülményei*. Kossuth Kiadó, Budapest.
 49. Walseth, K., Fasting, K. (2010). Sport as a Means of Integrating Minority Women. *Sport and Society*, 7(1), 109-129.

A témához kapcsolódó publikációk jegyzéke

Magyar nyelvű publikációk:

- **Gáldiné Gál A.** (2008). Esélytelen (?) egyenlőség: A nemek megjelenítése a sportsajtóban. *Kalokagathia*, 1. 30-47.
- **Gál, A., Kovács Á., Velencei A.** (2008). Sport, gender és média: A női és férfi sportolók megjelenítése a sajtóban. *Szociológiai Szemle*. 3. 32-60.
- **Gál A.** (2008). A magyar lakosság egészségtudatossága és szabadidő-sportolási szokásai. In: Földesiné Sz. Gy.– Gál A. – Dóczi T. *Társadalmi riport a sportról*. ÖM-MSTT, Budapest. 9-39.
- Béki P., **Gál A.** (2011). Átütő siker(?) a női sportban: Ringbe lépés Londonban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 4, 3-6.
- Dóczi T., **Gál A.**, Sáringerné Szilárd Zs. (2014). Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió). In *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*. MST-MSTT, Budapest. 77-141.
- **Gál A.** (2014). A magyar népesség sportolási szokásai az ezredforduló környékén: TÁRKI 2007-es adatfelvétel eredményei és tanulságai. In Perényi Sz. (szerk.): *A mozgás szabadsága! A szabadidősport társadalmi, gazdasági és egészségügyi megközelítései*. Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Debrecen. 34-46.
- **Gál A.** (2015). Sport és média. In Laczkó T., Rétsági E. (szerk.) *A sport társadalmi aspektusai*. PTE Egészségtudományi Kar, Pécs. 86-97.
- **Gál A.**, Gáldi G. (2015). Szabadidő-eltöltés és társadalmi nem. In Gál A., Dóczi T. (szerk.) *GYÖNGY(I)SZEMEKEK*. Testnevelési Egyetem, Budapest. 111-130.
- **Gál A.**, Farkas P. (2017). Kétséges nem – kétséges fair play. In Vermes K., Farkas P. (szerk.) *A fair play ereje?! Tények és értékek a 21. századi sport világában*. Budapest, Testnevelési Egyetem. 82-91.
- Gombás J., **Gál A.** (2017). Budapesten élő látássérült felnőttek szabadidő-sportolási szokásainak vizsgálata. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 3, 32-36.

Idegen nyelvű publikációk:

- **Gál, A.** (2008). Social Status of Hungarian (Sports)Women Before and After the 1989-1990 Political System Change. *European Journal for Sport and Society*, Vol. 5/ No. 2. 195-210.
- **Gál, A., Velencei, A. & Kovács, Á.** (2010). An unchanged situation in a changing society: The Hungarian Case. In Bruce, T., Hovden, J. & Markula, P. (Eds.). *Women in the Olympic Media: A Global Comparison of Newspaper Coverage*. Netherlands & New Zealand: Sense publishers and the Wilf Malcolm Institute of Educational Research. 141-152.
- **Gál, A.** (2010). Elite Sport and Leisure Sport in Hungary: The Double Trouble. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*. Vol. 49. 72-77.
- **Gál, A.** (2011). Society and Sport in Hungary: Neither with nor without. In Gy. Sz. Földesi & T. Dóczi (Eds.) *The Interaction of Sport and Society in the V4 Countries*. Hungarian Sport

Science Booklets V. Hungarian Society of Sport Science, Budapest. 65-84.

- Béki, P., **Gál, A.** (2013). Rhythmic Gymnastics vs. Boxing: Gender Stereotypes from the Two Poles of Female Sport. *Physical Culture and Sport. Studies and Research. Vol. 58, 1*, 5–16.
- Gombás, J., **Gál, A.** (2016). The Involvement of Budapest Residents with Visual Impairments in Leisure Sports: Barriers and Facilitators. *Physical Culture and Sport. Studies and Research. Vol. LXX*, 44-54.
- **Gál, A.** (2016). Gender Issues in Hungarian Sport Media on Occasion of the Olympic Games in Rio. In A. Gál, J. Kosiewicz & T. Sterbenz (Eds) *Sport and Social Sciences with Reflection on Practice*. AWF-ISSSS, Warsaw. 313-324.
- Konferencia kiadványok:
- **Gál A.** (2008). „Sport, média, nők – hazai és nemzetközi kitekintés.” VI. Országos Sporttudományi Kongresszus, Eger. In.: Bendiner N. - Bognár J. (szerk.). VI. Országos Sporttudományi Kongresszus, előadás kivonatok. 162-166.
- **Gál A.** (2009). “Adatok és tények a szabadidősportról 2008-ban” Útban a Sportoló Nemzet felé. Tanulmánykötet, NSZSZ, Budapest. 55-60.

